

I V Á N Y I A N N A

A Z 1 9 4 5 - Ö S F Ö L D O S Z T Á S

M E Z Ó H E G Y E S E N É S M E Z Ó K O V Á C S H Á Z Á N

S z e g e d

1 9 6 3

1945 márciusában megszületett az ítélet a parasztság ezeréves pörében - megjelent az Ideiglenes Kormány 600/1945. M.E.sz.rendelete, amely kimondta a nagybirtok megsemmisítését, felosztását a magyar parasztság között. Mit jelentett ez a rendelet a Viharsarok két községe: Mezőhegyes és Mezőkovácsháza parasztjainak, minek a végét és minek a kezdetét ? Hogyan zajlott le a földosztás, milyen változásokat hozott ? Ezt mutatja be az alábbi munka.

M E Z Ő H E G Y E S .

A cselédek élete a felszabadulás előtt

Mezőhegyes Békés megye legdélibb részén, közvetlenül a román határ mentén terül el. Itt II.József kora óta a felszabadulásig állami kezelésben lévő ménesbirtok, majd mintagazdaság volt. A méntelep megalapításától 1848-ig kizárólag katonák és ezek hozzátartozói lakták a települést. A katonai életmód erősen éreztette hatását a cselédek életén a későbbi időkben is.

A község több kerületre - majorra - oszlik. A központi rész az intéző, a hivatalnokok lakhelye volt. Gereblyézett útjaival, gondozott parkjaival üdülöhelyhez hasonlított. A központ a vendégek előtti reprezentációt szolgáltatta. A község egész területét az állami gazdaság foglalta el, magántulajdonban lévő föld nem volt. Területe 29.800 kataszteri hold, lakosainak száma megközelítette a 10 ezret. Az itt élő emberek

90-95 %-a gazdasági cseléd, a fennmaradó rész a gazdasági szakemberek, cukorgyári dolgozók, értelmiségiek közt oszlik meg. Régtől fogva Mezőhegyesen élő családok leszármazottjai éltek és dolgoztak itt. Ide kötődtek e területhez, amelyet nehezen hagytak el. Így azután a gazdaságban a magyar agrárproletár külön típusa - a gazdasági cseléd típusa - formálódott belőlük.

Az 1929-es gazdasági válság előtt a dolgozók bére meghaladta a megyei átlagot. A válság után megváltozott a helyzet. "A mezőhegyesi állami" mintagazdaságban "ma már kisebb a béres természetbeni járandósága, mint az 1930. évben a megyei átlag. Holott 1930-ban még jóval fölülmulta a megyei átlagot..."¹ "Nemrégiben szállították le a komenciójukat két mázsa búzával, 120 kg. árpával, 10 kg. szalonnával, 10 kg. sóval."- írja Fája Géza.²

Igen erős volt az elszegényedés a gazdasági válság idején, még a 30-as évek közepén is. Jól érzékelteti ezt a birtok igazgatóságának 1935-ös jelentéséből vett idézet: "az utóbbi években ... a hivek elszegényedése következtében a gyertyák ajándékozása majdnem teljesen megszűnt"

Vessük össze a mezőhegyesi cselédek bérét más területek bérzésével, illetve az országos átlaggal.³

	kenyérgabona q.			szalonna kg.	só kg.	tej nap/l	föld □-öl	pénz P	lábbeli pár
	búza	árpa	egyéb						
országos átlag 5-30 4	9	2,25	rozsa 5,5	-	-	-	1600	20	-
gyűrtök országos 5-30 5	14	6	-	40	28	1	1400	1 q búza ára	1 csizma
szentes 9-30 6	15	5	-	-	-	-	10 q csöves kukorica	300	1 csizma 1 bakancs
ántúl 0-33 7	6	5	rozsa 5	-	-	-	1900	12-40	-
mezővá- hely 935 8	12	3	-	25	20	-	1350	30	1 csizma 1 bakancs
őhegyes 9 9	12	2,8	-	56	40	1	1400	112	-

Nem befolyásolja döntően a mezőhegyesi cselédek bérezését, hogy a gazdaság tüzelővel ellátta őket, amelyet maguknak kellett kitermelniük. Az állattartás korlátozott volt csak sertést és baromfit/libát nem/ tarthattak, ez szolgált kiegészítő jövedelemként. Mivel -mint látjuk- pénzt keveset kaptak, ebből fedezték pénzsükségletüket. Az asszonyok feladata volt az állatok ellátása, tehát nem csak a családfő keresetéből élt a család - ahogy a látszat mutatja.

Az adatokat egybevetve azt látjuk, hogy a "mintagazdaság" bére nem emelkedett fölül az országos, megyei átlagon, sőt ez alá süllyedt. Ennek ellenére nem fokozódott az elvándorlás. A régi cselédek közül kevesen mentek el, szinte összenőttek

a gazdasággal. A környező falvakból idetelepültek könnyebben mozdultak, ők nem születtek bele a katonás cselédéletbe, a faluból szabadabb szellemet hoztak. Az elvándorlást természetesen csökkentette a "hárommillió koldus" nyomása is. A gazdaság, ha szűkösen is, de biztosította a megélhetést. Nehezen cserélték föl a kicsi, de biztos jövedelmet a munkanélküliség bizonytalanságával.

Az egész gazdaságban katonás rend uralkodott. Hajnalban az éjjeliőr ablakzörgetésére ébredtek az emberek. Reggel, délben csengetésre ültek le enni, csengetésre fogtak ismét munkába. Nyáron hajnali két órától este kilenc óráig, télen három órától hét óráig dolgoztak. Hajnalban a munka megkezdése előtt megetették az állatokat és úgy indultak az egész napi munkára. Hazaérkezés után szintén etettek. Az emberek egész nap szigorú ellenőrzés alatt dolgoztak. Elsősorban a "pálcás" vigyázott arra, hogy a munka megfelelő ütemben folyjon. Egy-egy üzemegység élén a gazda állt, aki az emberek minden dolgában intézkedett, beleértve a családi és magánügyeket is. Ha valakihez vendég érkezett, köteles volt jelenteni a gazdának. A gazda segítségével - aki szemmel tartotta és ismerte az emberek életét - az intézők és főintézők pontosan tájékozódtak a majorok életéről. A gazdáknak minden este jelenteniök kellett a legkisebb rendellenességeket is. Tisztségük általában öröklődött a családban, így egész gazdadinasztikák alakultak ki, kiszakadtak a cselédek közül, ahonnan származtak. - A gazda jóval magasabb bért kapott, de nem annyit, hogy felemelkedhetett volna akárcsak az irnokok színvonalára is. Évi bére 1939-ben : 300 P, 16 q. búza, 8 q. árpa, 56 kg. szalonna, 40 kg. só, 12 m³ do-

rongfa,napi 2 l.tej, 1600 □-öl tengeriföld,300 □-öl kert, 100 □-öl burgonyaföld. A gazda mivel a cselédek közül került ki és bármikor visszakerülhetett oda, igyekezett tisztét minél jobban ellátni, hogy megtarthassa magasabb kommencióját. A megtorlás is elsősorban a gazda segítségével történt.A cseléd előtt a hatalom első képviselőjeként ő állt,rajta felül már csak az intéző volt. A csendőr is csak akkor ütött,ha az intéző parancsoltta.Ez a két hatalom megfelelően pótolta a falu számos hatalmasságát. Jellemzők a birtok légkörére H.L.volt cseléd szavai: " Katonáéknál jobban éreztem magam, mert ott nem volt olyan erős a fegyelem,mint itt." Tervszerűen,anyagi kedvezményekkel nevelték az embereket arra,hogy az intéző és a gazda besúgóí legyenek. Az állandó szigorú figyelmeztetéssel érték,hogy minden elégedetlenséget már csirájában elfojtottak. Jó érzéssel emelték ki az " összeesküvés " elindítóit. Ezeket az embereket nem túrték meg a gazdaság területén.

Komolyabb rendbontásra nem is került sor. Az emberek nagy részének megtörte gerincét a vasfegyelem. Ha nem is tudta alázatossá, meghunyászkodóvá tenni őket, átmenetileg közömbössé,fásulttá váltak minden iránt.

A cseléd nem hagyhatta el a major területét a gazda engedélye nélkül. Így eleve lehetetlen volt a gazda igazságtalansága ellen orvoslást keresni, amit ugysem kaptak volna meg sem az intézőtől,sem a csendőrségtől. A "rend" érdekében mindig a gazda igazsága volt az igazság. Megverhette, megpofozhatta az embereket,nem vonták érte felelősségre,hiszen a csendőrök, intézők is ezt tették.

Az intézők módszereinek, a gazdaság fegyelme^{nek} érzé-

kelésére érdemes teljes terjedelmében idézni a Nemzeti Bizottság véleményét a vezetőkről:¹⁰

Mezőhegyesi Nemzeti Bizottságtól

M I N I S Z T E R U R !

A Mezőhegyesi Nemzeti Bizottság a volt ménesbirtoki, illetve jelenleg a ménesbirtokon működő közalkalmazottak közül a következőket javasolja B.listára helyezni:

1. D.Z. 1944.szeptember végén Mezőhegyesről sok levante ifjút elhajtatott. Erőszakos magatartása miatt sok család vesztette el gyermekét nyugaton, sok családot tett ezáltal szerencsétlenné. Németbarát fasiszta volt tehát, aki a dolgozó munkásokat sajátkezüleg ütötte-verte és állandóan a csendőrökkel verette.
2. M.S: 1938 évben -mint hirheft munkásnyúzó- nem kapott a házába cselédet. Az állami gazdaság egyik legrégebb alkalmazottjának leányát fogadta fel. Embertelen bánásmódja miatt a lány el akarta hagyni a helyét. Azzal fenyegette meg a lányt, hogy édesapját ki fogja dobni a gazdaságból. J.M., féltve édesapja kenyerét, M.-ék rossz bánásmódja miatt öngyilkos lett lett. A búcsúlevelét M.elsikkasztotta.
3. Sz.J. Mint a belsőmezőhegyesi kerület vezetője 1938-ban aratás idején 80 filléres évibér ellen sztrájkoló munkások mozgalmát csendőrökkel verette le, melyet személyesen vezetett.
4. P.K: A belsőkamrási kerület vezetője és községi bíró 1944 nyarán G.F-né cselédasszonyt- aki 13-ik gye-

rekével állapotos /volt/ - azért, mert az embersorban dolgozó leánya részére törvényesen járó akció- ruha jegyét kérte, fojtogatta, ütlegette, melynek következtében hosszú ideig beteg lett. Ugyanebben az időben G.F.katonai szolgálaton volt. Mint községi bíró a dolgozók legnagyobb ellensége volt.

5. V.J: Külsőfecskei kerületvezető volt. Közismert munkásnyuzó. A legkegyetlenebbül bánt a munkásaival. K.J. -aki személyes szolgálatában állott - feleségének kocsi-ra lett volna szüksége, mivel gyermekszülés előtt állott. Megtagadta és csak hosszabb idő után volt hajlandó kocsit adni, minek következtében a makói kórházban mentették meg az életét. Fasiszta és németbarát magatartását bizonyítja az is, hogy a munkásoktól teljes Hitler magatartást követelt munkaközben és pihenőben egyaránt.
6. M.E: A Pénztár vezetője. Mint nyilas, a mezőhegyesi munkásokat semmibe se vette. Hivatalával nemcsak hogy visszaélt, hanem elgondolásainak, ahol csak lehetett, csendőrökkel is érvényt szerzett.
7. T.S: A kasznárság vezetője. Közismert nyilas, kinek tevékenysége miatt sok szerencsétlen ember került a nyilas pártba, mert a lisztkiutalást pártigazolványhoz kötötte. Rengeteg búza és más egyéb is eltűnt a kezén.
8. ^{vitéz}
B.A : Külsőperégi kerületvezető. 1942 év nyarán F.J. 52 éves kocsist az utcán leszállította a kocsiról, felpofozta, összerugdosta, mert a lovak csökönyösek voltak

és nem tudta őket hajtani az ostorral. Mikor 1944 évben menekültek, a mezőhegyesi dolgozók részére az államilag kiutalt cukrot ellopta és magával vitte, amit traktorral huzatott el Mezőhegyesről.

9. B.B: Az alárendelt munkásokkal szemben embertelenül bánt. Sok esetben csendőrökhöz folyamodott. Az 57-es majorból késve lassú számárfogatot adott egy szülni készülő asszonynak s mire kórházba került, elvérzett és meghalt.
10. V.S: Belsőmezőhegyes kerületvezetője. T.J. és családját 35 évi szolgálat után önhatalmúlag fosztotta meg a kenyerétől, mert megbetegedett. Ezt akkor tette meg, amikor T.J. kórházban volt és a felesége és családja is beteg volt. Munkásellenessége hírhedt egész Mezőhegyesen.
11. B.Z: A központi lóistálló vezetője. 1939. év telén, mint hírhedt németbarát volt s ennek következtében a munkásokat ütötte-verte. Megtörtént, hogy olyan cselédek is megrugdosott, akinek lábtörése miatt éppen gipszbe volt a lába és betegsége miatt nem tudta megpucolni a kerékpárját.
12. L.E: Külsőkamrási kerületvezető. A gazdaság munkásait ütötte, verte, a 73-as major réme volt. Nagyon sok idős munkásnak, annak ellenére, hogy a pipája nem égett, minden szó nélkül a szájába verte. Hatalmát a csendőrséggel karöltve biztosította.
13. Dr.O.Gy: Vadászati intéző. 1944. szeptember végéig a fel-

szabadító orosz hadsereg ellen egy csendőrhadnagy segítségével az ifjúságot arra kényszerítette, hogy ásóval és kapával a kezükben álljanak ellent a szovjet csapatoknak.

14. H.J: Vágóhid kezelő. A munkások részére levágott állatokból nyert zsiradékot mázsaszámra lopta el. Munkásai szlovák ajkú pitvarosiak voltak, akik előtt azt a kijelentést tette, mikor az ökröt taglózták: "Igy szeretném Sztalint fejbevágni". A szlovák ajkú munkásokat revolverrel fenyegette meg, hogy ne próbáljanak gondolni se Oroszországra, se Sztálinra. A legvadabb nyilasok közé tartozott.
15. D.A: Belsőmezőhegyesi beosztott intéző. A munkásokat sem mire sem becsülte. Azt mondta: "egy iparos előttem annyit jelent, mint egy tarka borjú, a nyári munkás meg a béres pedig annyit, mint az emberi ürülék". A nyári-munkásokat kutyakorbáccsal verte. Nyilas, fasiszta magatartása közismert.
16. B.G: 1944 év szeptember vége felé a 81-es majorban a leventéket ostorral a kezében kényszerítette nyugatra.
17. L.I. és I-né : Miniszteri irodatiszt, Népellenes magatartását bizonyítja az, hogy a munkásoknak járó természetbeni járandóságokat a népellenes barátai között osztotta szét és a munkásoktól ellopta. A felszabadulás után Mezőhegyes első számú feketézőjeként ismeretes pedig a földbirtokán és a nyugdíján kívül rendes megélhetősége van.

Mezőhegyes, 1946. évi június hó 5-én.

Ha valaki nem tudta elviselni ezt az életet, elköltözött, - más módon nem szabadulhatott. Könnyen elmehetett mindenki, annál nehezebben vettek fel új embert, különösen falusit. Nem szerették a falusi embert, aki nehezen nyugodott bele a megszokottnál nagyobb igazságtalanságba és jobban is ismerte jogait.

A gazdaság hosszas gyakorlati tapasztalat, megfigyelés alapján utasította el a falvak munkásait. Évenként összehasonlító statisztikát készítették a kerületek intézőivel a környékbeli és távoli munkások teljesítményéről, magatartásáról, ami mindig a környékbeliek alkalmazása ellen szólt. Idézzünk egy véleményt a végegyházi munkásokról: " Viselkedésük meglehetősen fegyelmezetlen, felügyelő személyzettel szemben szájasok és pökhendi magatartást tanusítanak. Az uradalommal ... szemben mindenkor a legnagyobb mértékben bizalmatlanok, hitük az, hogy mindenki arra törekszik, hogy őket becsapja, vagy megrövidítse. Szerződés idején pedig a legvégső ideig haboznak, teljesíthetetlen kívánságokat támasztanak s általában a szerződés feltételeit ők szeretnék megállapítani. Nemegyszer megtörtént már, hogy a szerződés három-négy ízben felolvastatott előttük s nem voltak hajlandók leszerződni, bizván abban, hogy még újabb alkalommal is fel lesznek szólítva a szerződésre és az ő túlzott igényeik kielégítést nyernek.

...Nem kívánatos a közeli községekből nyári munkások alkalmazása már csak azért sem, mert a gyakori hazajárással a csempészésre alkalom nyílik.¹¹

Volt még egy döntő ok is, amiért nem szívesen alkalmazták a falvak munkásait, féltek attól, hogy kimozdítják a cseléde-

ket abból a mesterségesen fenntartott közönyből, amibe a gazdaság rendje szorította őket. Ez a törekvés a munkásszerződésekben is tettenérhető : "Bújtogató, engedetlen, vagy a szerződést pontosan be nem tartó munkást jogában áll az uradalomnak azonnal elbocsátani " - rögzíti le egy 1939-ből való aratási szerződés. Kinos gonddal ügyelt a gazdaság vezetősége a makói hagymások tevékenységére. Mintegy 500 kataszteri holdat adott haszonbérbe, illetve feles művelésbe a makói agrárproletároknak. Ezt is csak kényszerűségből tette, mivel a megye ragaszkodott hozzá, hogy ezzel járuljon hozzá a földnélküliek elhelyezéséhez. A szerződésben kikötötte, hogy " a haszonbérlők a ménesbirtok belrendészeti szabályainak mindenben tartoznak magukat alávetni " ¹² különben kártérítés nélkül felbontja a szerződést. Megtiltotta, hogy a bérelt területet elhagyja, a cselédekkel érintkezzen a bérlő. A föld megmunkálásának idején az ott épített konyhóban volt köteles tartozkodni. Külön erre a célra bizalmi embereket építettek a makói munkások közé, hogy az ellenőrzés biztosabb legyen. 1930 végén a haszonbérbe adott földterület növelését kérték a makói hagymatermelők - de a birtok mereven elzárkózott, inkább hónaposként foglalkoztatta a munkanélkülieket. ¹³ Ha nem tört be a gazdaság rendjébe, vagy önként távozott, vagy elküldték. Az állami gazdaságban a jó munkabírást mellett elsősorban a "jó magaviselet" volt a fontos.

A cselédek idejének, fizikai erejének maximális igénybevétele megkönnyítette a szellemi elnyomást, lehetetlenné tette a legminimálisabb kulturális életet is. Az emberek a szó szoros értelmében nem értek rá gondolkodni. Hajnaltól késő estig dolgoztak. Utána már se erejük, se kedvük nem volt a szellemi munkához. Vasárnap ugyan nem voltak kinn a földeken, de az ál-

latokat akkor is el kellett látni és ez a nap felét elvette. Szabadság - elméletben - 12-14 nap volt évenként, a gyakorlatban semmi. Csak nagyon indokolt esetben engedtek el valakit a munkából és pontosan ellenőrizték, hogy hova ment. A gyerekek 12 éves koruk óta dolgoztak, annyit, amennyit éppen birtak - fél bérért. Az egész bért csak 24 éves kortól adták meg, hamarabb csak nagyon kivételes esetben.

A major életének központja az istálló volt. Itt találkoztak az emberek reggel, este. Itt kapták meg a parancsot, itt osztotta ki a gazda időnként a pofonokat. A legények egész évben itt aludtak az állatok között. Az istállóban való alvás egészségtelen voltára senki sem gondolt. Természetes velejárója volt ez a cselédéletnek. A lakások szűkek, bár jól építettek voltak. Az 1930-as évek közepéig két, illetve négy család lakott egy lakásban. Teljesen idegen embereket egész életükre összezártak és arra kényszerítették, hogy a születéstől a halálig tanúi legyenek egy másik család minden életmegnyilvánulásának. Ekkor választótták szét a lakásokat, a szobákat kikövezték. Az állam nem önzetlenül cselekedett, amikor ezt tette. A világhírűvé vált méntelepet és állami gazdaságot sok kül- és belföldi szakember látogatta. Gyakran hozták ide a falvak módosabb gazdáit a korszerű gazdálkodás megtekintésére. Kényelmetlenné vált a látogatók előtt a modern istállók és a közös lakások szembe- szökő ellentéte. Ekkor számolták föl végleg a putrikat, a földbevéjt lakásokat. A lakások így egészségesebbé váltak, bár továbbra is szűkek maradtak.

A "rend" érdekében tökéletes szellemi és politikai zár- latot készítettek a gazdaságban. A visszaemlékezők szinte jel-

képesen emlegetik a Mezőhegyest körülvevő drótkerítést, ami fizikailag is elzárta a gazdaságot a környező területtől. Ez a drótkerítés nemcsak a vadak kiszökését és keveredését akadályozta meg - amiért tulajdonképpen készítették - hanem látható módon elválasztotta a gazdaságot a forradalmi multú Viharsaroktól. És valóban: itt semmi sem mutatta, hogy a Viharsarokban vagyunk. Mezőhegyes történetében nincsenek komolyabb forradalmi hagyományok.¹⁴ A század végén, az aratósztrájkok idején itt építették ki a sztrájktörő tanyát. A Tanácsköztársaság sem rázta föl a cselédeket. Ezt mutatja a Közigazgatási Bizottság következő megállapítása:

" Mezőhegyest speciális helyzete megkimélte attól, hogy a commun ideje alatt az állam vagyona nagy kárt szenvedjen. Bár az idegen agitátorok egész raja lepte el a községet, mégis elég nyugodtan viselkedtek a lakosok." ¹⁵

Ugyancsak a nagy gonddal fenntartott "speciális helyzet" óvta meg a mezőhegyesieket a környező falvak agrárproletárjainak forradalmi hatásától. A Tanácsköztársaságra emlékezve is többnyire a román intervenciós csapatok "doua zeci si cinci" rendszere jut az emberek eszébe. ¹⁶

Mezőhegyes külön világ volt. Ide levél csak az intéző ellenőrzésével juthatott be. Ujságot szintén csak engedéllyel lehetett jártni, de még így is csak a vezetőségnek megfelelő szellemű ujságok jöhettek számításba. A 30-as évek elején, amikor fellendült a környéken a szociáldemokrata agitáció, nem volt a községben egyetlen Népszava előfizető sem. Párttagságról, vagy egyáltalán komolyabb politikai érdeklődésről

szó sem lehetett. Az emberek nagy része nem is tudta, hogy milyen pártok léteznek. A szomszédos falvak szegényparaszt, agrárproletát elemei kevéssé tudtak hatni a cselédségre. Nem tudták bevonni őket a mindennapi harcokba, a gazdaság területén is maguk végezték ezt. /kormánypárti gyűlések, választások zavarása/.¹⁷

Mint láttuk, a gazdaság igyekezett a minimumra csökkenteni a környék agrárproletárjaival való érintkezés lehetőségét. Ez igen megnehezítette, sőt lehetetlenné tette a politikai felvilágosító munkát. Ha "idegen" lépteit a gránicot - a község határát - amit a csendőrökön kívül a gránicházban lakó nyugdíjas cselédek is őriztek, egy órán belül már tudtak róla, keresték és kiutasították. Az alkalmazottakhoz érkező vendégeket ellenőrizték. A nehézségek ellenére mégis megpróbálkoztak a munkával a Szociáldemokrata Párt baloldali elemei. Jó alkalom volt erre a makói hagymások bejárása. Rőplapokat, ujságokat hoztak magukkal, előre megbeszélt helyen a földbe ásták - innen vitték tovább éjjel, többnyire a cukorgyárban dolgozó emberek. A cukorgyár dolgozói pedig kevés kivétellel a környező falvakból kerültek ki, nagy részük időszaki munkás volt, így nem voltak szorosabb kapcsolataik a cselédséggel. A gazdaság területén lévő "iparos" elemek pedig gondosan el voltak szigetelve tőlük. Bérük megközelítette a gazda bérét.¹⁸ Mentalitásukban a munkásarisztokráciához álltak közel, életmódban is erősen elváltak a cselédektől - nagyobb részt a gazdaság központjában laktak. Így kevésbé voltak fogékonyak a szociáldemokrata agitációra. A felszabaduláskor meg-

induló politikai életben így nem is tudtak kezdetben tevékenyen részt venni, illetve gyakran a szociáldemokrata párt jobboldala felé orientálódtak. Nemcsak kifeje szigetelték el tehát a községet, hanem gondoskodtak a különböző rétegek szektaszerű elkülönítéséről is. Odáig mentek az elkülönítésben, hogy nyilvános helyeken, pl. moziban, minden rétegnek megvolt a kialakult, sőt előírt helye és elvárták, hogy ezt mindenki betartsa. Ez a kasztszellem meglehetősen erős volt és tartotta magát jó ideig még a felszabadulás után is.

Nem csak a baloldali pártoktól igyekeztek távoltartani az embereket. Nem igyekeztek a jobboldali pártokba sem tömöríteni őket. Egyedüli szervezet, amelyben kötelező jelleggel mindenki részt vett, a levente. A Magyar Élet Pártjának, Magyar Megújódás Pártjának, a Vitézi Rendnek csak a tisztikar és esetleg a tanítók voltak tagjai. Eleinte igen erős ellenzésre talált a vezetők körében a nyilas propaganda is, míg meg nem győződtek róla, hogy fennen hangoztatott szociális követeléseik csak a megtévesztést szolgálják. Ekkor, mivel nem sok sikerrel járt az agitáció, csaláshoz, illetve erőszakhoz folyamodtak. A Nemzeti Bizottság fentebb idézett javaslata mutatja, hogy a mindennapi kenyér veszélyeztetésével kényszerítették a pártba az embereket. Mivel ez igen durva módja volt az "agitációnak" ahhoz a módszerhez folyamodtak, hogy a cselédek tudtán kívül vették föl őket a párt tagjainak sorába, s többnyire csak a felszabadulás után értesültek párttagságukról. Ilyen esetben természetesen nem járt semmi következménnyel a párttagság. Persze előfordult az is, hogy tevékeny nyilasok is így akarták feltüntetni magukat. Ez országosan elterjedt mód-

szer volt, s a Nemzeti Bizottságok feladata volt kideríteni az igazságot.

Könyvet szinte egyáltalán nem olvastak. Az iskolából kölcsönzött meséskönyvek képviselték az írásos kulturát. Az iskolában a lehető legkevesebbre tanították meg a gyerekeket. Az intézők nem vették jó néven, ha egy-egy tanító komolyan vette a tanítást. Az volt az elvük, hogy elég ha a cseléd le tudja írni a nevét, többre nincs szüksége. A tanítási idő egy részét a gyerekek a tanító kertjében kapálással, gyümölcszedéssel töltötték. Gyakran mentek ki könnyebb munkára a gazdaság földjére. A falusi iskolákból idekerült gyerekek messze kiemelkedtek tudásban az itteni gyerekek közül.

A felnőttek minden szórakozása a vasárnap esti "cuharé"-bál- volt, aminek időtartamát a gazda határozta meg. Moziba nagyon ritkán járhattak, hiszen az előadás éppen az esti etetés idejére esett. Szabadidejük nagy részét alvással, beszélgetéssel töltötték. A szellemi igénytelenségre való tervszerű nevelés az idősebb embereken jóval a felszabadulás után, sőt még ma is erősen érezhető.

Felszabadulása és a földosztás megindulása

Mezőhegyes még 1944 szeptember 28-án felszabadult minden komolyabb harc nélkül. Az őszi termés betakarítatlan volt. A gazdasági és közigazgatási vezetők még a nyár folyamán elmenekültek. 1944 augusztusában elrendelték a község gazdasági kiürítését. A törzsállományt nyugatra hurcolták; a ménest Dunántúlra, onnan Nyugat-Bajorországba, a terület amerikai megszállása után az Egyesült Államokba vitték. Szállítás közben sok értékes

állat pusztult el. Erre a sorsra jutott a gazdaság ló és sertésállományának nagy része is. 1945 január 1-én mindössze 6 ló, 27 sertés, 513 szarvasmarha volt a gazdaságban. Ez természetesen nem volt elég a betakarításhoz, annál is inkább, mert a gazdaság gépeinek nagy része üzemanyag hiányában használhatatlan volt. A felszabadulás után a szovjet parancsnokság a községet egy-egy katonai parancsnokkal az élen két körzetre osztotta. Ők adták az utasításokat naponként a kerületek gazdáinak, számadóinak. Tavaszig a jól bevált "bizalmi" rendszer segítségével a szovjet katonai parancsnokság irányította a mezőgazdasági munkákat is. Minden kerületben népgyűlésen választották ki a legmegbízhatóbb embereket, akik tartották a kapcsolatot a katonai parancsnokság és a lakosság között. A gazdasági ügyeket intéző gazda mellett, mint a politikai ügyek intézői, a bizalmiak álltak. Ők tettek javaslatot arra nézve is, hogy a lassan viasszaszivárgó urak közül ki kerülhet újra a helyére, illetve, hogy kit utasítsanak ki. A cselédek határozottan felléptek egykori uraik ellen. A 60 visszatérő gazdasízt közül mindössze kettőt igazoltak. A szovjet parancsnokság irányította az élelmiszer elosztását, állatokat vágatott le, kenyeret osztott.

A felszabadulás után elsőnek a Kommunista Párt alakult meg, 1944 októberében. Megalakulását a szovjet parancsnokság is támogatta. Alapítói nagyrészt munkások, cukorgyáriak, műhelyi dolgozók: Araczký Tamás, Alföldi Sándor, Johanov István, Kozák János, Unyatinszki Mátyás, Unyatinszki Mátyásné - nem született mezőhegyesiek, úgy jártak be dolgozni, vagy nem régen telepedtek itt meg. 1945 januárjában a Kommunista Párt

koalíciós alapon létrehozta a Nemzeti Bizottságot. Ekkor már működött a Nemzeti Parasztpárt és a Szociáldemokrata Párt is. A Nemzeti Bizottság a továbbiakban - a közigazgatási testület újjászervezéséig - gyakorolta a közigazgatási teendőket is. Mint a koalíciós pártok küldötteiből álló szervezet, fenntartotta magának azt a jogot, hogy kritikát gyakoroljon a pártok felé. Ügyelt arra, hogy a volt nyilasok ne kerülhessenek be a különböző szervekbe. Így felszólította a Ménesbirtok Üzemi Tanácsát az újjáalakulásra, mert nyilasok és a nemzetvédelmi kereszt tulajdonosai is voltak tagjai között.¹⁹ 1945 tavaszán csatlakozik a tiszántúli Nemzeti Bizottságok azon követeléséhez, hogy minden párt, szakszervezet vizsgálja felül tagjait, nehogy a fenti elemek meghúzódjának benne és akadályozzák a további munkát.²⁰ Ennél a küzdelemnél szólni kell a Független Kisgazda Párt és a Szociáldemokrata Párt állásfoglalásáról. Ezek a pártok már ekkor, ha nem is bújtatták, de figyelmen kívül hagyták a nyilasok ilyen manőverezéseit, sőt gyakran védelmükre keltek a K P-tal, illetve a NPP-tal szemben. Itt már a reakciómentési kísérletei érhetők tetten. Hogyan állt a pártok közötti ellentét Mezőhegyesen? A Kommunista Párt megalakulásakor mindössze 80 tagot számlált. A cselédek ekkor még nem léptek be jelentős számban, először tájékozódniuk kellett a pártok között. Tömeges belépésük a földosztás megindulásával kezdődött meg, mivel leginkább ez a párt foglalkozott a földosztással. A cselédség másik jelentős része csatlakozott a Nemzeti Parasztpárthoz, így az igénylők pártmegoszlása igen kedvezően alakult. A SZ.D.P. tagjai az ipari munkásokból kerültek ki meglehetősen jobboldali magatartással. Ebben a község munkásai fent vázolt

jellegének volt döntő szerepe. A legerősebb ellentét a K P és a Sz.D.P.között alakult ki és ebben az ellenforradalmi időkben mesterségesen fenntartott munkás-paraszt ellentét volt a döntő. Természetesen, mivel komoly alapja ennek az ellentétnek nem volt, az évek során meg is szűnt.

A pártok közötti összeecsapás - főleg a nyílas párttagokkal kapcsolatban - a Nemzeti Bizottság ülésein zajlott le.²¹ Sikerült keresztülvinni az Országos Nemzeti Bizottság határozatát, ami leszögezi, hogy az ellenforradalmi fasiszta párt tagjai nem vehetők föl a koalíciós pártokba. Fellepett a Nemzeti Bizottság a rémhírterjesztők ellen is, hiszen ezek munkája erősen nehezítette a demokratikus újjáéledést.²²

A Nemzeti Bizottság meginduló jó munkája lehetővé tette, hogy konkrétan foglalkozhassanak a földkérdéssel, hiszen 1945 elején a megyében már javában folyt a földreform előkészítése.

A mindig mások által vezetett, minden önállóságától megfosztott cselédség lassan hozzászokott ahhoz, hogy sorsát maga intézze. Ideiglenesen megszervezték a közigazgatást, iparosokból, kocsisokból, béresekből polgárőrséget alakítottak. Mind gyakrabban beszéltek a föld szétosztásáról, különösen a szomszédos falvak aktívabb lakóinak hatására. Odáig azonban nem jutottak el, hogy maguk cselekedjenek. Ennek több oka is volt. A több évtizedes, erős szellemi és politikai zárlat félelmet oltott az emberekbe és apasszivitáshoz szoktatta őket. Ugyanakkor az állami gazdaság ha szűkösen is, de biztos megélhetést nyújtott, míg a környező falvak szegényparaszt, agrárproletár elemei gyakran még a legszükségesebb anyagiakat sem tudták előterem-

teni. Az alacsonyra szorított igényeket nagyjából kielégítette a félig természeti, félig pénzbeli díjazás: a kommenciórendszer. A harmadik ok: az állami gazdaságban való élet, a nagyüzemi gazdálkodás ismerete egy bizonyos fajtajú kollektív érzést teremtett az emberekben.²³ A fenti okok miatt a mezőhegyesi cselédség a tiszántúli agrárproletáriátustól eltérően nem lépett föl kezdeményezőként a földosztásban.

A Tiszántúlon hevesebb harc folyt a földért, mint az ország más területein. Ez a terület szabadult fel leghamarabb, forradalmi multja is fokozottabb harcra készítette. Az őszi elmaradt vetéseket sürgősen tavaszival kellett pótolni, mivel a parasztság nem akarta tovább művelni az úri földet, el kellett döntenie a földek tulajdonjogát. Több tiszántúli község kereste fel küldöttséggel az Ideiglenes Nemzeti Kormányt, sürgetve a földreformrendelet kibocsátását. Harcuk hozzájárult a rendelet kialakításához, egyes koalíciós pártok gáncsoskodásának ellensúlyozásához.

Csanád megye az első között szabadult fel még 1944. szeptember-októberben. Így a megyében - a többi tiszántúli megyéhez hasonlóan - hamar és erősen jelentkezett a radikális földreform igénye. A szegényparasztok a megye több községében már 1944 őszén birtokba vették az elhagyott, meg nem művelt területeket. Ez még nem megyei szervek utasítására történt - hiszen a közigazgatás ekkor még meglehetősen zilált állapotban volt. A szegényparasztok saját elhatározásukból cselekedtek. A földreform végrehajtása során a megyei szervek gyakran ütköztek bele ebbe az önállósági igénybe.

A makói koalíciós pártok 1945 február 22-i értekezletén jelentkezett elsőként az az igény, hogy megyei szinten, egy szerv irányításával kezdjék meg a földosztást. A tavaszi munkák ideje következett, sietni kellett a juttatásokkal. A pártok a Nemzeti Bizottsághoz fordultak, mint egyetlen megyei szinten működő közigazgatási szervhez, hogy utasítsa a falvak pártjait a földigénylő bizottságok megalakítására s kérték, hogy ezek feladata a helyi földviszonyok megvizsgálása, felmérése, az előkészítő munkálatok elvégzése legyen. A Nemzeti Bizottság elfogadta az indítványt és egy bizottságot alakított az előkészületek irányítására.²⁴ Az értekezlet előtt -február közepén - járásonként küldöttség ment az Ideiglenes Nemzeti Kormányhoz a reform sürgetésére, a rendelet előkészítésének szorgalmazására.

Hivatalos szerv csak a rendelet megjelenése után alakult, 1945.március 25-én: a Megyei Földhivatal.²⁵ Ez a szerv folytatta az előkészítő bizottság munkáját. A Földhivatal 1945 április 1-i jegyzőkönyve arról számol be, hogy tagjai 23 községben végezték el az előkészítő munkálatokat - köztük Mezőhegyesen is.²⁶ Hivatalosan a megyében először Püspöklellén és Deszken osztottak földet 1945 április 3-án.²⁷

Csanád megye az ország egyik legsűrűbben lakott területe, így a földnélküliek, törpebirtokosok kielégítése komoly gondot okozott. Ezért fordult a Földhivatal már megalakulása napján a megye legnagyobb állami gazdasága, a Mezőhegyesi Állami Gazdaság felé. Innen akarta kielégíteni azokat az igénylőket, akiknek saját községükben nem jutott föld.

A mezőhegyesi Községi Földigénylő Bizottság hivatalos megalakulásáról az első levéltári adat 1945 április 7-én kelt. Ezzel szemben Sipos János a KFB elnöke a megalakulást február 20-ára teszi. Valószínű tehát, hogy a hivatalos megalakulás előtt már tevékenykedett egy bizottság, amelyből a hivatalos KFB kinőtt. Ez a bizottság előkészítette a földosztás gyors végrehajtását. E feltevés helyességét támasztja alá a Csanád megyei főispán 1945 március 31-i jelentése is, amely arról ad számot, hogy a megye 42 községe közül 40-ben már megalakult a KFB.

Mielőtt a mezőhegyesi KFB kiosztotta volna a földet, el kellett dönteni az állami gazdaság sorsát. Mint már említettük, a Megyei Földhivatal március 25-én javaslatot tett a gazdaság részleges felosztására. Az Országos Földosztó Tanács április 5-én szállt ki a gazdaságba. A helyszíni döntés szerint 5.587 hold marad vissza, a többi kiosztásra kerül.²⁸ Április 14-én az OFT megváltoztatta a határozatát és 14.600 holdat adott át az igénylőknek.²⁹ A környező falvak fellebbeztek e döntés ellen és teljes felosztást követeltek.³⁰ A végegyházi KFB azt a javaslatot tette, hogy telepítsék át a gazdaságot más területre. A kérés indokolt volt. A Megyei Földosztó Tanács 22.745 jogos igénylő közül csak 14.476-ot tudott kielégíteni a rendelkezésre álló földből.³¹ Az OFT természetesen ennek ellenére sem egyezhetett bele az áttelepítésbe, bár 1946 januárjáig nem döntötte el végérvényesen, hogy mennyit tart vissza állami gazdaság céljaira. A világhírű méntelep, a korszerűen kiépített gazdasági telepek lerombolása óriási kárt okozott volna a népgazdaságnak.

A 14.600 holdon 14 község osztozkodott. Hosszas huza - vona után eldőlt, hogy melyik község mennyit kap a területből: 32

Mezőhegyes 5200 hold, Végegyháza 1700 h. Ambrózfalva 400 h. Nagy-Majláth 430 h. Csanádalberti 500 h. Pitvaros 1500 h. Kövegy 320 h. Csanádpalota 550 h. Magyarcsanád 50 h. Apátfalva 1200 h.- Mezőkovácsháza 700 h. Reformátuskovácsháza 750 h. Makó 1.300 h. Nagylak 330 h.- Tótkomlós és Battonya igényét nem elégítette ki a Tanács, mivel ezekben a községekben már az igénylők 65 %-a földet kapott. A terület legnagyobb része a mezőhegyesi cselédség birtokába került. A Tanács 70 %-os kielégítést biztosított számukra a következő indoklással: " Figyelembe vette a tanács azt is Mezőhegyes igénylői javára, hogy úgy ők, mint felmenőik, generációkon keresztül e birtokon a gazdasági cseléd sanyarú kenyerét ették s leginkább érdemesek arra, hogy a cselédségből felszabadulva, azon a birtokon kapjanak földet, ahol ők, apáik és nagyapáik dolgoztak. Végegyháza község közvetlenül a mezőhegyesi ménesbirtokhoz kapcsolódik. A község lakossága tulnyomórészt a birtokból él és ezért a Mezőhegyesre vonatkozóan megállapított irányelvek, ha nem is teljes mértékben - érvényesek.³³ Végegyháza az igényelt terület 65, a többi község az igényelt terület 50 %-át kapta.

Mezőhegyesen április 3-ig 1960 igénylő iratkozott fel, 20 ezer hold földet igényelve. Ez a szám fokozatosan csökkent. Országos viszonylatban éppen fordított volt a helyzet. Először kevesen jelentkeztek, majd leküzdve félelmüket, egyre többen. Ennek az eltérésnek az volt az oka, hogy - ahogy az igényelt

terület mennyiségéből látszik - több földre számítottak, mint amennyi jutott. A nagy területhez szokott emberek nehezen tudták elképzelni, hogy kicsi földön meg tudnak élni. Ezért sokan inkább visszaléptek. Jellemző a mezőhegyesi cselédségre, hogy fel sem merült bennük a gazdaság áttelepítésének gondolata. Mint láttuk, Végegyháza igénylői javasolták ezt.

Az állami gazdaság biztos megélhetést nyújtott, míg a juttatott föld megművelése igen nagy nehézséget okozott. Munkaeszköz hiánnyal, termelési tapasztalatlansággal küzdöttek. Ezek a nehézségek - részben - a falusi igénylők esetén is fennálltak. A döntő ok, ami miatt az igénylők egy része /kb. 55 %-a/ meghátrált a következő: mint említettük, a lakosság nagy része generációkon át itt élt, régen elszakadt a földtől, illetve nem is rendelkezett földtulajdonnal. Így a földhöz való ragaszkodásuk nem volt olyan erős, mint parasztágunk egyéb rétegeiben. Emellett az intézők visszatérésétől való félelem is hozzájárult a visszalépők számának növekedéséhez. Április 7-én már csak 16.154 holdat, április 9-én 13.500 holdat igényeltek. Április 19-én 1.031 az igénylők száma, 7.730 hold igénylésével. A csökkenést az is magyarázza, hogy a MFT április 14-én úgy határozott, hogy a mezőhegyesi cselédség 5.200 hold földet kap. Az igénylők száma ekkor 860. Mivel minden cseléd egyformán jogosult volt a földre, a KFB úgy határozott, hogy egyenlő arányban osztja meg a földet. Minden férj, feleség 2-2 kataszteri holdat kap alapjuttatásként, ezenfelül minden gyermek után egy kis holdat /1200 m²-öl/. Így tudták csak kielégíteni az igénylőket.

A birtokmegoszlás a Mezőhegyesen kiosztott földeken

a következőképpen alakult:³⁴

Birtoknagyság h.	Juttatottak %
1 - 5	79
6 - 10	18
11 - 15	3

A fenti megoszlás az összes kiosztott földre vonatkozik, tehát a falvak igénylőit is magában foglalja. Tekintve, hogy a mezőhegyesi cselédek egyáltalán nem rendelkeztek földdel a felszabadulás előtt - a falusiak egy része viszont itt már csak kiegészítő juttatást kapott - a fenti megoszlás csak részben érvényes a mezőhegyesi igénylők birtokkategóriáira.

Az átlagos juttatás -5.4 hold - alacsonyabb, mint a mezőgazdasági cselédek juttatásának országos átlaga /8.4 kat.hold/. Csanádmegyei viszonylatban nem alacsony ez a juttatás.

Mezőkovácsháza 947 igényjogosultja közül 1945 júliusában még csak 359 kapott földet, jelentős részben 3 holdon alul. 1947 februárjában még mindig van 200 igénylő, akinek nem jutott föld. Április 19-én a battonyai járásbiróság már azt jelenti a makói főispánnak, hogy Mezőhegyesen kiosztottak 5.200 hold földet. Ez a kiosztás még nem volt végleges. A háborúból hazatérő hadifoglyok igénylése megváltoztatta az arányokat.

A föld kimérését a KFB tagjai végezték minden előzetes műszaki felmérés nélkül, s olyan jól, hogy a későbbi mérnöki méréskor alig kellett javítani rajta. A mezőhegyesi KFB komoly harcot vivott a kiosztandó területek fekvése miatt a

környező falvakkal. Az OFT terve szerint az állami gazdaság részére a központi területek maradnak, a periférikus területeken kell osztozkodnia a 14 községnek. Minden falu azt akarta, hogy a határával érintkező, vagy ha nem volt határos a gazdasággal, a hozzá legközelebb fekvő területeket kapja meg. Ragaszkodtak a kövesút menti földekhez, hogy a szállítást megkönnyítsék. A KFB-nek sikerült elérnie, hogy a megyei Tanács kimondta: először a mezőhegyesi cselédség választja ki a neki megfelelő területeket.

A Kommunista Párt sürgette a földosztás befejezését, hogy a visszatérő, erősödő reakciót kész tények elé állithassa. Csanád megye igen sikeresen tett eleget ennek a kívánságnak. Az országban elsőnek bonyolította le a földosztást, két hónap alatt a juttatás 90 %-át elvégezte. ³⁵

A gyors befejezés a KFB tagjai lelkiismeretes, fáradságot nem kímélő munkájának eredménye. Lényegében ellenszolgáltatás nélkül végezték munkájukat. Kaptak ugyan megszabott napi díjat, de ez, a pénz fokozódó romlása miatt, jelentéktelen volt. A bizottság munkáját nagy mértékben elősegítette a Vörös Hadsereg helyi parancsnoksága, amely már ősz óta támogatta a lakosságot.

A szovjet parancsnokság ugyanabból az okból sürgette a föld kimérését, mint a Kommunista Párt. Részt vett az osztás munkálataiban: gépeket, lovakat bocsátott a KFB rendelkezésére és naponta érdeklődött a munka előrehaladásáról. A "lityinántok" - azok a szovjet tiszték, akik közvetlenül foglalkoztak a lakosság ügyeivel - állandóan sürgették a bizottság tagjait.

Szakember hiány miatt a mérnöki kimérés késett.

Egy-egy mérnöknek akkora terület jutott, hogy hónapok teltek el, míg el tudta végezni a méréseket. A parasztok csak akkor érezték magukat teljes biztonságra földjükön, amikor azt mérnökiileg kimérték, s birtoklevelet kaptak. Ezért gyakran erőszakkal kényszerítették a műszaki vezetőket a felmérés megkezdésére. Ez történt Mezőhegyesen is. A KFB.tagjaiból küldöttség ment Makóra, Cs.S.mérnökhöz, aki a műszaki munkálatok elvégzésével volt megbízva. Beüzentek neki, hogy addig el nem mennek, míg velük nem megy, s ha magától nem megy, erőszakkal viszik. Még azt sem engedték meg, hogy vonattal utazzék utánuk. Biztos, ami biztos - mondták -, s kocsira rakták a mérnököt.³⁶ Cs.S., mint a legtöbb mérnök, pusztán a túlterhelés miatt került ilyen helyzetbe.

Az MFT 1945 január 17-én végleg kitűzte a visszamaradó mintabirtok határát, s ezzel hozzájárult a juttatások rögzítéséhez. Gyakori volt ugyanis a kimért föld új juttatása, cseréje. Ez alaposan megnehezítette a termelést, főleg az őszi közeledtével. Különösen ott volt elterjedt ez a jelenség, ahol a juttatottak pórt folytattak az elkobzott területek gazdáival. Az OFT a termelés megkönnyítése érdekében úgy rendelkezett, hogy 1946 szeptember 30-ig senki nem lehet kimozdítani ingatlanából. Így történhetett meg, hogy a mezőhegyesiek a számukra juttatott 5.200 hold helyett gyakorlatilag 6.046 holdat foglaltak el - a többi község rovására. Ez az egyenlőtlenség az 1946-47-es gazdasági évben kiegyenlítődött. Az OFT rendelete nemcsak népgazdasági érdekeket szolgált. A Kisgazda Párt reak-

ciós elemei választási győzelmüket a demokratikus vívmányok megfékezésére akarták felhasználni. 1946.január végén a Kommunista Párt ennek ellensúlyozására kiadta a jelszót: " Földet vissza nem adunk !" Országszerte több tüntetés zajlott le a szegényparaszság és a munkásság részvételével. A fenti rendelet útját állta a reakció munkájának.

A földért való küzdelmet országosan a Kommunista Párt előterjesztésére törvénybe iktatott 1946.IX.tc.zárta le 1946 május 13-án.³⁷ Ez a rendelet kimondja, hogy az 1946 január 1-ig kiosztott földet gazdájának visszaadni nem lehet, s az eddig ki nem osztott földeket csak az OFT engedélyével lehet kiosztani. Ezután csak annak az igénylését kell elfogadni, aki eddig önhibáján kívül nem igényelt. Akitől a KFB a jogszabályok megsértésével vette el a földet, vissza nem kapja, hanem csereingatlant kap helyébe. Ezt a rendeletet a Kommunista Párt azért terjesztette be, hogy megakadályozza a közben megerősödött reakció támadását a földreform ellen. Ugyanebből az okból sürgette a telekkönyvek kiosztását, ami csak 1947 nyarán fejeződött be.

A mezőhegyesi cselédség földért való küzdelme nagyon leegyszerűsödött, mivel nem kellett földbirtokosokkal, kulákokkal harcolnia. A mintabirtok területének kiterjesztéséért folyt ugyan küzdelem, de ez nem érintette komolyan az igénylők érdekeit. Éppen ezért szinte semmi hatása nem volt a reakció földreform elleni támadásának, illetve a "Földet vissza nem adunk" mozgalomnak. Kisebb-nagyobb tüntetések ugyan lezajlottak, de ezek inkább a reakciós tisztviselők ellen irányultak s részben félreértésekből eredtek.³⁸

Az 1945-ös választások községi eredménye azt mutatja, hogy döntő fölényben vannak a demokratikus erők. Jóval kedvezőbbek voltak az eredmények, mint az országos: Kommunista Párt a szavazatok 34,7; a Szociáldemokrata Párt 41,9; a Nemzeti Parasztpárt 9,2; a Kigazda Párt 12,8; a Polgári Demokrata Párt közel 1 %-át kapta.³⁹

Házhelyigénylés - házépítés

A földosztással egyidőben történt a házhelyigénylés, illetve kimérés. A házhely-juttatásról szóló 2400/1945/FM. sz.rendelet 1945 április 27-én jelent meg. Pontosán körülírja, milyen területek sajátíthatók ki erre a célra.

Mezőhegyesen igen komoly problémát okozott a házhely és az építkezés kérdése. A juttatottak közül senki sem rendelkezett lakóházzal. A régi cselédségi lakásokban hosszú ideig nem maradhattak. A földigényléssel együtt irták össze a házhelyigénylést is. Mivel az építőanyag megszerzéséhez szükséges anyagiakkal nem rendelkeztek, azt is a gazdaságból kívánták megszerezni. A KFB már május 10-én javaslatot terjesztett a MFT-hez, hogy - mivel házhely céljára nincs földterület vagy csökkentsek a más községek számára juttatott területet, vagy a gazdaság adjon át valamennyi földet.⁴⁰ Hosszas huzavona után a gazdaságban cserealapon egyeztek meg. A házhelyek kiosztása még nem oldotta meg a kérdést, nem volt miből építeni. A gazdaság igényt tartott a kiosztott területeken lévő épületekre és nemzetgazdasági érdekekre hivatkozva tiltakozott lebontásuk ellen. Ebből adódott, hogy az újjgazdák egy része 1947 tavaszára fölhúzta a falakat, de nem tudta tető alá hoz-

ni. Végül is sikerült megtörni a gazdaság ellenállását és kiosztani a tetőanyagot.

Abban igaza volt, hogy a jó állapotban lévő, jól megépített gazdasági épületek lebontása jelentős veszteséget okozott a népgazdaságnak, de kiosztásuk politikailag igen jó hatással volt a parasztságra. A bontási engedély megszerzése után elkezdődött a szokásos vita: kapjanak-e bontási anyagot a falvak? Végül is az MFT úgy döntött, hogy aki saját lakhelyén nem rendelkezik házzal, kap anyagot. Ez azután állandó súrlódást idézett elő a helybeli és a környékbeli igénylők között. Sok panasz érkezett a mezőhegyesi KFB-hez, illetve a MFT-hez a bontási anyag jogtalan eltulajdonítása miatt. A mezőhegyesiek - felhasználva, hogy a falusiak nem tudtak állandóan vigyázni anyagukra -, széthordták azt. Fal anyag csak annyi jutott minden igénylőnek, amennyi a ház és a gazdasági épületek alapjához szükséges. A házak többnyire vályogból épültek. Az igénylők nagy része maga készítette a vályogot, gyakran maga huzta fel a falat is.

Nagy problémát okozott a tanyaközpontok helyének kijelölése. A közigazgatási szervek és az OFT tanyaközpontok építése mellett döntött. Az emberek viszont minél közelebb akartak lenni a földhöz, hiszen igaerejük nem volt. A földre, vagy közvetlen közelébe akartak építeni. Végül a gazdaság központja mellé egy nagyobb telepet jelöltek ki, kerületenként pedig kisebb tanyaközpontokat hoztak létre. A falvak igénylőinek ez nem felelt meg, mert - mivel ők csak a földmunkák végzése alatt tartózkodtak itt - semmi sem kötötte őket a központok-

hoz /ivóvíz,villany stb./. Így azután földjeikre építkeztek - teljesen rendszertelenül.

A falusiak által épített tanyák nem feleltek meg az egészségügyi követelményeknek, nedvesek, sötétek, szűkek voltak s méltán ejtették kétségbe a Makói Népujság tudósítóját. ⁴¹ Ezeket az épületeket többnyire átmeneti jelleggel építették, kevesen telepedtek itt meg, az 1952-1953 évben., többségükben leadták a földet az állami gazdaságnak és vagy visszatértek falujukba, vagy a legközelebbi tanyaközpontba költöztek.

A bontási munkákat összefogva, közösen végezték, szép példáját adva a közösségi érzésnek, segíteni akarásnak. Minden család maga tisztogatta meg a kibontott anyagot és szállította a házhelyre. Sokan - akik nem tudtak azonnal hozzákezdeni az építkezéshez - hogyan jobban el tudják végezni földjükön a munkát, maguk összetákolták kunyhóban laktak. Téltre kukoricaszárral támogatták körül s betapasztották. Sok példa van az erőszakos lakásfoglalásra. Utóri, tanítói lakást foglaltak el, s többszöri felszólítás után sem költöztek ki belőle.

A házépítések legnagyobb részt 1947 nyarán folytak, úgy, hogy ősze az igénylők 65-70 %-a beköltözött saját lakásába. A házak általában jól építettek.- A földhözjuttatottak honfoglalásában jelentős munkát vállaltak magukra a helybeli ipari munkások is. A gazdaság építészetének műhelyének dolgozói munkaidő után önköltségi áron vágta fel az épületanyagot. L.D.kőművesmester és társai a kialakult árnál jóval alacsonyabban építették a házakat, hogy minél előbb tető alá kerüljenek az újjgazdák. ⁴² Beköltözés előtt a körzeti orvos ellenőrizte, megfelelnek-e az egészségügyi követelményeknek. Az 1947-ben

megalakult UFOSZ támogatásával személyenként 3 ezer forint kölcsönt kaptak az igénylők. Nagy segítséget jelentett, hogy amíg nem tudták felépíteni a házat, a gazdaság lakásában maradhattak. Az 1948-ban meginduló típus-házépítési akció végleg megoldotta az igénylők lakásproblémáit.

A föld megművelése

Ha a föld birtokbavétele, megvédése nem is jelentett különösebb nehézséget a mezőhegyesiek számára, a föld megművelésénél megmutatták földszeretetüket. Mint cselédek, semmiféle gazdasági felszereléssel nem rendelkeztek, s nem volt vetőmag sem. A vetési statisztikák mutatják, hogy a föld nagy része vetetlen volt, sőt szántatlan. Így például egy 1945 április 18-i kimutatás szerint a belsőperegi juttatottak 222 holdjából 217 hold szántatlan. Az arány a többi kerületben sem jobb. A gazdaság felszereléseinek karbantartás hiányában megrongálódtak és ami megvolt, azt a gazdaság vezetősége rendelet híján, s a gazdaság érdekeire hivatkozva nem akarta kiadni.

A Vörös Hadsereg saját lovait, kocsijait bocsátotta a földigénylők rendelkezésére. Megpróbálkozott rendet teremteni a széthordott állatok, felszerelések ügyében is. A gazdaság kiürítésekor ugyanis nem sikerült minden állatot külföldre vinni, egy részét az elhajtásukra rendelt emberek visszahozták. Ezek az állatok szétszóródtak a községben. Összeszedte a törzskönyvezett állatokat, megtiltotta, hogy nehéz munka végzésére használják őket. A földigénylők ugyanis minden állatot önhatalmulag munkára fogtak. Részben a szovjet parancsnokság munkájának köszönhető, hogy a hosszas kísérletezéssel kite-

nyésztett értékes noniusz és lipicai törzslovak megmaradtak népgazdaságunknak.

Az idő sürgetett, gyorsan el kellett vetni, ha az őszi vetést még pótolni akarták. A földhözjuttatottak önhatalmúlag - nem törődve a gazdaság vezetőinek fenyegetőzésével, majd kétségbeesett siránkozásával - használatba vették a gazdaság szerszámait. A vetőgépek, ekék megszerzése még nem oldotta meg a nehézségeket. Nem volt mivel vontatni őket, s a Vörös Hadserg segítségére a hatalmas területek megmunkálására nem volt elég. A nehézségek nem keserítették el az embereket. Sokan kapával "szántották" fel a földet. A vetést ezen a tavaszon szinte kivétel nélkül kézi erővel végezték. Nem volt ritka látvány, hogy két-három ember boronába, vagy fogasba fogta magát.⁴³ A 12-13 órás munka, amit egész életükben végeztek, szivóssá tette őket - s most maguknak dolgoztak !

A kiosztott réteket a gazdaság gőzekéivel törték fel, közös erővel fát termeltek ki az erdőből, azzal fűtötték a gépet. Az erdészet népgazdasági érdekekre hivatkozva természetesen tiltakozott a fakitermelés ellen. A vetés azonban legalább olyan fontos volt, s ezt tudták az emberek.

Az igénylők fejlett közösségi érzése itt is megmutatkozott. Amikor már könnyebben lehetett utazni, területenként összefogtak, egyik részük elment állatokat vásárolni, másik részük a földet művelte. Dunántúlról sikerült állatokat szerezni, úgyhogy most már volt mivel vontatni a gépeket, Először természetesen át kellett alakítani azokat, mert többnyire gépi, illetve lóvontatásra voltak beállítva. A gépeket a ke-
rületek között igazságosan szétosztották, kikötve, hogy ha va-

lamelyik kerület elvégezte a munkát, köteles átadni a gépeket oda, ahol még szükség van rájuk. Az MFT hivatalosan csak 1946 júliusában osztotta szét az élő és holt felszerelést. Addig teljes anarchia uralkodott. Állandó vita folyt a gazdaság vezetői és a KFB között. Voltak természetesen tulkapások is. A szegénységből kiszabadult ember nehezen találja meg a helyes mértéket cselekedeteiben, gyakran enged kapzsiságának. Ez nyilvánult meg a helybeli és a falvak földigénylői közötti vitákban. A mezőhegyesiek az "idegeneknek" semmit sem akartak adni, vagy legalábbis jóval kevesebbet, mint amennyit azok igényeltek. Egy-egy traktort gyakran csak ismételt kérelem után kaptak meg a falvak. A visszaadáskor ugyanilyen huzavona volt. Gyakran előfordult, hogy az emberek összefogtak, elmentek a traktorért, s erőszakkal elhozták. Ez történt pl. 1946 őszén Végegyháza és Mezőhegyes között. Miután többszöri felszólítás után sem juttatták "haza", egy csoport ember hazahúzta a traktort, mivel hajtóanyagot nem kaptak a végegyháziaktól.⁴⁴ Természetesen hiba lenne ezekben a vitákban csupán önzést látni. A földet meg kellett művelni, s mivel a gazdasági felszerelés kevés volt, ez szükségszerűen súrlódásokat idézett elő.

Ha megnézzük min kellett az embereknek osztozkodniok, megértjük a vitákat. A gazdaság 29.800 hold földje.nagyjából felesen oszlott meg a földigénylők és az állami gazdaság között. Erre a 33 ezer holdra jutott néhány pár ló, 32 szamar, 2 öszvér, kb.50 pár ökör, néhány bivaly. A holt felszerelést a föld arányában osztották meg; 6 traktort, 33 cséplőgépet /nem mind üzemképes/ és néhány pár gőzekét kellett úgy elosztani, hogy 29.800 holdat meg tudják művelni. Nem csoda tehát,

ha vitára került sor. Az igénylők között 43 embernek jutott 3 vetőgép. 1945 őszén az igénylők nagy része a kommencióban kapott fejadagot vetette el. De nem mindenki kapta meg a fejadagot, vagy volt aki már elfogyasztotta. Ott álltak ugyanakkor a kicsépeletlen gabonaasztatok. A szovjet parancsnokság megszervezte a gabona elosztását. Akinek nem jutott a csépelt buzából, az ősszel szántatlanul maradt földek gabonakeléseit aratta le és vetette el.

Hogy megkönnyítsék a munkát, közösen szántottak, vetettek. Beosztották a földet: egyik táblára buzát, másikba árpát, stb. vetettek, s azután mindenkinek kiosztották az őt megillető részt. Ez különösen akkor gyorsította meg a munkát, ha gőzekével szántottak, mivel gőzekével nem gazdaságos kis területen dolgozni. A betakarítást is együtt végezték. A munkaszervezésnek ez a formája hasonlít a későbbi I. típusú termelőszövetkezethez. Így művelték a földet a csatókamrási, komlósfecskési igénylők.⁴⁵ A szállítás megkönnyítésére megjavították, feltöltötték az utakat, gondosan ügyeltek rá, hogy meg ne rongálódjanak.

Szép és megható hallgatni az emberek visszaemlékezését ezekre az időkre. Senki sem csüggött el a nehézségek látán, pedig a nehézségek nem sok jóval biztattak. Erre vall a Csanád megyei főispán 1946 április 27-i jelentése. A főispán kétségbe vonja, hogy Mezőhegyesen el tudják végezni a tavaszi munkákat, holott ekkor már sokkal jobb volt a helyzet, mint 1945 őszén. Ekkor már a közben megalakult Földművesszövetkezet intézte és szervezte az igénylők ellátását. Kezelésbe vette a nagyobb gépeket, megszervezte a szerződéses növénytermelést,

növényvédelmi szerekkel, vetőmaggal látta el a gazdákat.

A KFB gondosan ügyelt a munkák pontos elvégzésére. Kiharcolta, hogy a kiosztott terület arányában a gazdaság adja át trágyakészletének egy részét, hogy a háború alatt elhanyagolt föld termőképességét megjavíthassák. Még így sem sikerült jó termést elérni az aszály és a művelési lehetőségek hiánya miatt. A KFB kénytelen volt kérvényezni a megváltási ár és az adó fizetésének elhalasztását.

Az OFT 9.733/1945 II.sz.elvi határozatában kimondta, hogy ott, ahol a holdankénti termés nem éri el búzából a 3 mázsát, a megállapított adó, illetve megváltási ár felét kell fizetni. Ha ez nagy megterhelést jelent, el lehet halasztani. A juttatottak az ország nagy részén éltek ezzel a lehetőséggel, így Mezőhegyesen is. Hogy ezt az engedményt ne használhassák föl a művelés elhanyagolására, az MFT úgy határozott, hogy minden KFB mezőőrséget és termelési bizottságot alakítson, és ezek által ellenőrizze a juttatottak munkáját.⁴⁶ Elmondhatjuk, hogy e szervezeteknek nem kellett sokszor fellépniök az igénylők hanyag munkavégzése ellen.

A KFB és a juttatottak

Szóljunk pár szót azokról, akik mint a KFB tagjai lebonyolították a földosztást. A földosztás gyakorlatilag három szerv végezte. Legfelső fokon az OFT, majd az MFT, s közvetlenül a KFB. Legnagyobb szerepe a KFB-nek volt. Ez a szerv teljesítette a földrendelet ama kívánságát, hogy a földet maga a szegényparasztság ossza ki. A KFB hatáskörébe tartozott a juttatási név-

sor összeállítása. A juttatást megváltoztathatja, elkobozhatja a juttatott földet. Rendelkezéseit az MFT illetve az OFT felülvizsgálta. A bürokratikus időhuzást megelőzendő a földművelésügyi miniszter úgy rendelkezett, hogy a felsőbb szervek a KFB kérelmére 3 napon belül kötelesek válaszolni. Ha ezt nem teszik, a KFB-k végrehajthatják javaslataikat.

A 600/1945 MT.sz. rendelet értelmében a rendelet megjelenését követő 3 napon belül községenként meg kell alakítani a KFB-t. Ügyelni kell arra, hogy a földigénylők szociális és pártszempontból egyenlő arányban képviseltessék magukat a szervben.

Mezőhegyesen a KFB-re vonatkozó első irat 1945 április 7-én kelt és közli a megválasztottak névsorát.⁴⁷ Ekkor tették le a KFB tagjai az esküt: "Mi a KFB tagjai becsületünkre és lelkiismeretünkre fogadjuk, hogy tisztünkben legjobb tudásunk és lelkiismeretünk szerint kedvezés és részrehajlás nélkül járunk el, tisztünkkel összeférhetetlen tevékenységtől tartózkodunk és a hivatali titkot megőrizzük". A KFB tagok kevés kivétellel becsülettel megtartották esküjüket.

Mint említettük, valószínű, hogy már ezt megelőzően is működött a bizottság. Ezt bizonyítja az a tény, hogy április 3-án már összeírták az igénylőket, ezt az összeírást pedig hivatalból a KFB végezte. 30 tagú bizottságot alakítottak tekintettel a nagy területre. Kerületenként választották meg a "kisbizottságokat", majd ezekből a központi ötös bizottságot, amely tárgyalta a falvak bizottságaival és a felső szervekkel. Országosan hátráltatta a munkát a bizottsági tagok állan-

dó változása, lemondása. Itt is fordult elő lemondás, de kevés, akkor is kerületi bizottságokban. Az ötös bizottság állandó maradt, s ez megkönnyítette az egységes ügyintézés, végrehajtást.

A mezőhegyesi KFB a tiszántúli viszonyokhoz képest kedvező körülmények között működött. Magáért a föld birtokbavételért nem kellett harcolnia, legfeljebb a szomszédos falvakkal. Egy alkalommal lépték túl a rendeletet, amikor csereterület biztosítása nélkül erdőt irtottak és osztottak ki. Az erdőigazgatóság tiltakozott ez ellen, csereterületet követelt, de a KFB azzal utasítja el, hogy kérjen az állami gazdaságtól.

Az élő és holt felszerelések elosztásakor legerősebben az állami gazdasággal szemben lépett fel a bizottság. Minden lehetőséget megragadott arra, hogy minél többet szerezzen meg az újjgazdáknak, így a gazdaságnak gyakorlatilag kevesebb felszerelés maradt. - Az állami gazdaság és a juttatottak viszonya nem mindig volt kielégítő - többnyire az újjgazdák túlzó követelése miatt. Minden igényük kielégítését a bizottságtól várták, jogot éreztek annak teljes élő és holt felszerelésére, úgyhogy veszélyeztették eredményes termelését. A gazdaság kisebb nagyobb huzavona után általában igyekezett segíteni az újjgazdákat a termelésben. Segített a tavaszi munkákat elvégezni, napszámban, részes aratásnál elsősorban őket alkalmazta, hogy a vetőmagjuk, fejadagjuk biztosítva legyen. Igaz, hogy amikor a KFB nagyjából biztosította a gépeket, szigorúan ellenőrizte a művelést. Több embertől vette el a földet, mert nem művelte rendszeren.⁴⁸ Különösen a falvak igénylőivel volt sok gondja, ugyanis ebből a szempontból a falusi igénylők is felügyelete

alá tartoztak. Voltak olyan falusi igénylők, akik a nagy távolság miatt bérbe adták földjüket. Így történhetett meg, hogy több juttatott földes 20-30 holdat is művelt. M.J.pl. 32 holdon gazdálkodott még 1946-ban is. Az első évben a bizottság nem avatkozott bele ezekbe az ügyekbe, akkor az volt a fontos, hogy a földet beveassék. Később természetesen felléptek az ilyen jelenségek ellen.⁴⁹

Érdeemes beszélni a földigénylőknek a bizottsághoz való viszonyáról. A bizottság tagjai visszaemlékezésükre keserűen beszélnek az emberek felelőtlenségéről, kapzsiságáról. A KFB rendelkezései ellenére a gazdaság élő és holt felszereléseit széthordják, rongálják. Engedély nélkül erdőt irtanak, utak mentén fát szednek és általában semmibe veszik a bizottság intézkedéseit. Ez így elmondva igen lesújtóan hat, s méltán keserítette el a KFB tagjait. Nem lennének igazságosak, ha egyértelműen elítélnék emiatt a cselédből lett újjgazdákat. Ezeknek az embereknek személyes használati cikkeiken kívül egész életükben nem volt semmijük. S most egyszerre földet kaptak, házat építettek, élhették a maguk életét. Nem lehet csodálkozni, hogy nem mindig tudtak határt szabni cselekedeteiknek, s hogy pillanatnyilag csak saját érdekeikre gondoltak.

Gyakori volt a bizottsági tagok elleni vádaskodás, rágalmazás, ami a gyengébbeket lemondásra, félreállításra készítette. De hogy a nagyobb résznek nem ez volt a véleménye, mutatja, hogy azoknak a bizottsági tagoknak, akik elejétől végig tevékenykedtek a bizottságban, egy hold "talpalási földet" ajánlottak fel az igénylők - s mi lehetett nagyobb elismerés a parasztság részéről, mint az ajándék föld?

Társadalmi, politikai élet 1945-47-ben

Az újgazdáknak az állami gazdaság felé irányuló fent említett túlzott igényéből eredően bizonyos feszültség volt érezhető a földigénylők és cselédek között. A gazdaság alkalmazásában maradtak magukat érezték megrövidítve az újgazdáknak juttatott segítséggel. Ugy látták, ezek sokkal többet kapnak a demokráciától, eltartatják magukat. Kezdeti elterjedni az újgazdák "földingyenélők" elnevezése. Bizonyos fokig kettészakadt a község és kisebb-nagyobb súrlódások állandóan napirenden voltak. A Nemzeti Bizottság is felfigyelt erre a veszélyre, megelőzésére fokozta a harcot a rémhírterjesztők, visszaszivárgó intézők, gazdatisztek aknamunkája ellen.

Mint láttuk, a község adottságaiból következően a reakció itt nem adhatta ki közvetlenül a "Földet vissza !" jelszót, ehelyett így próbálta megosztani a lakosságot. 1945-ben az igazoltatások kezdetén kevés volt tisztviselő maradt a községben. A reakció országos méretekben való előretörésével azonban egyre többen hazamerészkedtek és ezzel kezdett visszatérni a régi szellem is. Mivel a visszatért reakciós elemeket a gazdaság foglalkoztatta, még inkább elmélyült az ellentét az újgazdák és a gazdaság között. Az ellentét szitása tudatos volt a reakciósok részéről, s elmondhatjuk, hogy nem volt meddő fáradozás. A cselédek öntudatosabb, politikailag bátrabb elemei igényeltek földet, a visszamaradtak voltak a könnyebben megtéveszthetők. A fokozódó veszélyre felhívta a figyelmet a Makói Népszavak is a Kommunista Párt lapja: Régi úri világ Mezőhegyesen c. cikkében.⁵⁰ A régi intézők újra többszobás lakásaikban lak-

nak, hintón járnak, uszítanak a kommunisták ellen, minden nehézségért őket teszik felelőssé - annak ellenére, hogy többségükben B-listások, a Nemzeti Bizottság nem igazolta őket. A szociáldemokrata Makó és Vidéke megpróbálja letompítani a támadás élet és úgy feltüntetni a cikket, mint támadást a kommunista és szociáldemokrata együttműködés ellen. A tényeket azonban nem lehetett letagadni, a vérszemet kapó reakció egyre inkább leleplezte magát az eddig félrevezetett tömegek előtt is. Megindult a demokratikus erők ellentámadása, a "botos ünnepek" sorozata, ahogy az emberek nevezték. **Ezek** a felvonulásokon történt meg az államapparátus megtisztítása, nem a legfinomabb eszközökkel. Előfordult az is, hogy olyan embereket vertek meg, aki nem szolgált rá, de már nem volt ereje a reakciónak ezeket a túlkapásokat a demokratikus erők ellen kijátszani, annál is inkább, mert a reakció helyi és országos lelepleződésével az emberek politikai érettségének növekedésével egyre inkább eltűntek az eddig fennálló ellentétek. A demokratikus erők javára való eltolódást fényesen bizonyítják a 47-es választási eredmények. Vessük össze a két választási eredményt a jelentősebb pártok vonatkozásában:

	MKP	SZ D P.	F K P	N P P
1945	34,7 %	41,9 %	12,8 %	9,2 %
1947 ⁵¹	40 %	22,7 %	10,3 %	17 %

A két eredmény önmagáért beszél: Az M K P szavazatainak száma jelentősen megnövekedett, a NPP 8 %-os szavazatnövekedése még erősebbé teszi ezt a győzelmet. Legtöbb szavazatot a Sz D P

vesztett, ami mezőhegyesi vonatkozásban a reakció veresége is volt - mivel inkább ebben a pártban fejtették ki tevékenységüket a párt fent vázolt tömegbázisa miatt. A Független Kisgazdapárt változatlanul csekély százalékot kapott, nem változtatott helyzetén az egyéb kis pártok összesen szerzett 10 %-a sem. Ez az eredmény tette lehetővé, hogy a község felszabadulása második évfordulójának ünneplését 1947 szept. 28-án összekapcsolják az ünnepélyes telekkönyvkiosztással, amely végső lépés volt a földreform befejezése felé.-

A földreform nem tudott olyan gyökeres változásokat előidézni a községben, mint általában a magyar parasztság egészének életében. Az 50-es évek helytelen mezőgazdasági politikája következtében egyre inkább csökkent az igénylők munkakedve. Egy ideig megpróbáltak megbirkózni a nehézségekkel, de az egyre erőtéljesebbé és sajnos erőszakosabbá váló átszervezés nem tudta meggyőzni őket a közös gazdálkodás előnyeiről. A szomszédos nagygazdaság, ahol életük egy részét leélték, nem arra indította őket, hogy használják ki a nagy terület-adta gazdasági előnyöket, hanem éppen ellenkezőleg, menekülést jelentett számukra a termelőszövetkezet elől. 1947-től már szórvényosan jelentkezett, az 50-es évek elején pedig tömegessé vált a földről való lemondás az állami gazdaság javára. Legelőször a volt cselédek mondtak le a földről, a falusiak nehezebben. Ebben az időben egy termelőszövetkezet alakult, ami túlélte az ellenforradalmat és ma is fennáll. Részben Mezőhegyes földjén a végegyházi és erre a területre eső mezőhegyesi cselédek még a 40-es évek végén hozták létre a végegyházi Szabadság Termelőszövetkezetet, ami jelenleg is az ország legjobbjai közé tartozik.

A " földesek" legnagyobb része ma is a gazdaság alkalmazottja, intézők, gazdák és botosok nélkül és nem szívesen emlékeznek vissza elmúlt cselédvoltagekúra.

M E Z Ö K O V Á C S H Á Z A

A falu szociális, gazdasági helyzete az ellenforradalmi időszakban

Mezőkovácsháza a tiszántúli telepés falvak jellegzetes típusa Békés megyében - a volt Csanád megye keleti részén - fekszik. 1814-ben telepítették az addig lakatlan kincstári pusztára. Lakói az ország északi megyéiből, Nógrád, Heves, Gömör, Árva területéről kerültek ide. Telepés jellegét mutatja, hogy néprajzi, kulturális hagyománya alig van. A XX. század harmincas éveire lakóinak száma megközelítette az ötezret, ma meghaladja a hatezret. A falu adottságai következtében a lakosság legnagyobb része mezőgazdasággal foglalkozott. Földmegosztása, mint a magyar falvakra általában jellemző - kedvetlen volt, mint az alábbi táblázat mutatja: 52

Birtokkategória holdban	száma	Családok összlakosság százalékában	Birtokolt holdban	földterület összterület százalékában
földnélküli	850	59	-	-
0 - 5	374	26	809	11,52
5 - 25	154	10,71	1957	27,88
25-50	32	2,23	1017	14,49
50-100	20	1,5	1420	20,23
100-200	6	0,42	760	10,83
200-1000	2	0,14	1056	15,05
Ö s s z e s e n:	1438	100	7019	100

A lakosság 59 %-a nem rendelkezett földdel, 26 %-nak pedig nem volt akkora földbirtoka /átlagban 2,44 hold/, hogy eltartsa családját. Lényegében tehát a falu lakosságának 85 %-a földhiánnyal küzdött. Reménytelen volt a helyzet, ha figyelembe vesszük, hogy a falu határa mindössze 7019 hold volt, s erre majd hatezer ember jutott. A földnélküliek tehát nem találhattak megélhetést a faluban, otthonuktól távol kellett munkát vállalniuk, illetve a munkanélküliek számát növelték. Ezt a kedvezőtlen helyzetet részben az 1873-as törvény óta egyre szaporodó örökváltság idézte elő. A telepesek egy része elvesztette földjét, amit többnyire a zsirosparasztok vásároltak föl.

A kulákságot erősítette a Nagyatádi földreform is, amely nem változtatott lényegesen a földbirtokmegoszláson.

Mezőkovácsházán 561 igényjogosult között 665 hold szántót és 468 házhelyet osztottak ki.⁵³ A reform eredménytelenségét maga a mezőkovácsházi járás főszolgabírója fejti ki - már 1927-ben, sőt elismeri azt is, hogy az igazi cél az "egészséges kisbirtok" kialakítása volt.

" A földbirtokreformnak gazdasági és szociális életünkre kiható mérlegét, a reform óta eltelt idő rövidsége és a mezőgazdaságra különben is nehezedő súlyos viszonyok miatt, tárgyilagos alapon ma még megalkotni nem lehet. Momentán az a helyzet, hogy a juttatottak nagy tömegei nincsenek kedvezőbb helyzetben, mint voltak a reformot megelőzőleg. Ennek az általános depresszió- kívül egyik oka az, hogy az újbirtokos földjén, mely sok esetben 8-10 kilométer távolságra van falujától, a tőke teljes hiánya, a juttatással kapcsolatban reá nehezedő terhek /haszonbér, vételár-részlet, eljárási költség, adók/ miatt jövedelmező gazdálkodást nem folytathat. Másik tényezője pedig a momentán kialakult kedvezőtlen helyzetnek az, hogy a birtokreform végrehajtása során földhöz jutottak részére kihasított egy-két holdas parcella már csak a terület csekélyisége miatt is az új birtokos háztartásában egzisztenciális támogatást nem ad, viszont ezzel szemben maga a reform a járásban kiosztott területek aránya, tehát 4800 kat.hold erejéig, a munkaalkalmat és egyben kereseti lehetőséget szüntette meg. A földbirtokreform tehát, ha pusztán erről az oldalról vizsgáljuk a kérdést, nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket s munkásnépünk szociális helyzetében kedvező eltolódást nem eredményezett. Következménye ennek, hogy az új-

birtokosok nagy része, minthogy existenciájában a reform folytán segítséget nem nyert, s minthogy a juttatott ingatlannal megbirkózni nem tudott, igyekezett azt haszonbérbe adni, vagy ami gyakoribb, igyekezett azon - mielőbb túladni. Az eljárás befejeztével majdnem egyidejűleg tehát egy széleskörű ingatlan-csere indult meg, amelyek során a kiosztott parcellák legkevesebb 50 %-a már eddig gazdát cserélt. Ha a földbirtokreform eredményének vizsgálatánál a jelenleg mutakozó kedvezőtlen hatásokból indulunk ki, úgy az ítélet, melyet a reformról alkothatunk, valóban nem lehet más, mint az, amelynek föntebb is hangot adtam. Nézetem szerint azonban ilyen mélyreható kérdés vizsgálatánál a most mutakozó hatásokból nem szabad kiindulnunk, sem pedig az eredetileg földhözjuttatottak helyzetét nem szabad irányadóul venni. A birtokreform - természeténél fogva - nem a jelennek, hanem a jövőnek szól, s így ítéletünket is a jövő szempontjából - amennyiben körvonalai innen láthatók - kell megformálnunk. Nézetem szerint az a körülmény, hogy éppen az ingatlancserék következtében fokozatosan egy tehetősebb elem foglalja el az eredeti juttatottakkal szemben a helyet, lehetővé teszi azt, hogy egy egészségesebb alapokon nyugvó kisbirtokos osztály kialakulása magának a reformnak hiján, esetleg be sem következett volna. A földbirtokreform birtokpolitikai jelentősége nézetem szerint éppen ebben a tényben van, s amennyiben a reform közvetett hatása következtében sikerült kialakítani a törvény értelmében különföldhöz juttathatók osztályából egy anyagilag jobban megalapozott törpe- vagy kisbirtokos osztályt, úgy a földbirtokreform mérlege,

szociális szempontból mindenesetre kedvezően lesz megvonható.⁵⁴

Mezőkovácsházán, mint a táblázat is mutatja, nem a börpe, illetve kisbirtokos réteg erősödött, hiszen ezek /0-5 hold között/ átlagban 2,5 hold földdel rendelkeztek, ez pedig nem sorolható az "anyagilag jobban megalapozott" birtokkategóriák közé. Sikertelen tehát a reform mentegetése a jövő szempontjából.

Helyesen állapítja meg, hogy a munkalehetőség csökkent a birtokrendezés következtében. A munkalehetőség csekély volta égető problémája volt a megyének már hosszú idő óta. Tanulságos megfigyelni a napszámosok számának alakulását a községben. 1925-ben 673, 1927-ben 1037 a napszámból élők száma, ami azt mutatja, hogy nem növelte, hanem csökkentette a reform a saját földből élők számát. A munkaalkalom elégtelenségét mutatja, hogy 1925-ben 120 napszámos munka nélkül maradt, 255 pedig a falun kívül keresett munkát.⁵⁵ Nehezítette a helyzetet a község kicsiny határa, amely megfelelő mennyiségű bérlet kiadását nem biztosíthatta. A szomszéd községek szintén hasonló nehézséggel küzdöttek, így nem nyújthattak segítséget. A bérletek általában harmadosak voltak. A bérleti szerződés nemcsak a családfőt, hanem az egész családot kötötte - el kellett végezniük a bérlő háztartásában adódó nehezebb munkákat is - így sokkal kedvezőtlenebb a bérlet, mint ahogy az az első pillanatra látszik.

Nem csak a kisbirtokosok szempontjából volt eredménytelen, sőt káros a reform, tehát, hanem az agrárproletárok

helyzetét is megnehezítette. Így ír erről a járási főszolgabíró:

" A járás mezőgazdasági munkássága, életviszonyai tekintetében természetesen a földbirtokreform egyenlőre negatív hatása alatt áll. A reform, mint látjuk nem jelentett a munkásság számára jobb egzisztenciát, sőt az életlehetőségeket, a megfogyatkozott munkaalkalom, a reform következtében... történt betelepülés s ennek következtében fellépő nagyobb munkakinálat, az amugy is általában sűrűn lakott járásban, bizonyos fokig meg is nehezítette. A mezőgazdasági munkásság általában igen szűkös anyagi viszonyok között él, s a mezőgazdaság általában válságos helyzete fokozottan érezteti hatását, ezzel a gazdaságilag legkevesebb ellenálló képességgel bíró osztállyal. A mult esztendő különben is rossz terméseredménye ezt a kedvezőtlen hatását még hatványozta, hogy a munkásság körében a szegénység ijesztő arányokat öltött. A munkásság szociális helyzetének e kedvezőtlen alakulásában, az általánosan rossz gazdasági viszonyok, s a mult évi silány termés, mint szociális tényező mellett, bizonyos állandó tényezők is hatnak. Ezek pedig nézetem szerint, mint már fentebb is érintettem, a járás teljes agrár jellege mellett mutatkozó hatalmas népsűrűség /98 lélek négyzetkilométerenként/ valamint az ennek nyomán fellépő időszakai munkahiány. A mezőgazdaság még a nagy nyári munkaidő alatt is a járás munkásságát teljes egészében felvenni nem képes, ősztől tavaszig pedig a mezőgazdaság munkaszükséglete rendszerint - de különösen a jelen viszonyok között, amikor a mezőgazdaság üzemi kiadásait kénytelen a legszigorubban restringálni - minimális. Fokozza a helyzet nehézségét az, hogy az egy

mezőhegyesi cukorgyár kivételével,ötven kilométer sugarú körzetben egyetlen egy olyan ipari vállalat sincsen,amely legalább a téli munkakereslet szempontjából számba jöhetne.A kereseti viszonyok e kedvezőtlen alakulásának következménye azután egyfelől az,hogy munkásságunk mind nagyobb és nagyobb tömegekben a járason kívül fekvő községekben vállal munkát,különösen a Dunántúlon és Biharban /ezidén az így szerződött munkások száma mintegy 1400 fő/, másfelől pedig az,hogy a munkás akarva nem akarva,öthónapos tétlenségre kárhoztatva,megélhetésében többé-kevésbé csak nyári keresetére van utalva,amely kereset még igen jó esetben is,csupán szűkös mindennapi kenyeret biztosíthat számára."⁵⁶

A birtokkategóriák szerint rétegeződött a falu, ezek a rétegek kasztszerűen elzárkóztak egymástól. A legtöbb földdel rendelkező néhány család - Purgly,Nágel, Vásárhelyi, Sármezei-képezte a falu felső rétegét, arisztokráciáját.^{56/a}

Legerősebben a kulákságra jellemző az elzárkózás,természetesen inkább lefelé. A kulákság aránylag erős volt a faluban, a lakosság 4,15 %-át tette ki és birtokolta az összterület 45,55 %-át.⁵⁷ Gondosan ügyeltek arra,hogy a velük szemben álló földnélküli napszámosok ellen egységesen tudjanak fellépni. Rendszeres megbeszélték a napszámbéreket, a megállapodásokat szigoruan betartották. A cselédek általában azt tartották,hogy jobb az uraságnál szolgálni,mint a kuláknál. Nem a béreknél,inkább a bánásmódban volt eltérés. A kulák,aki többnyire nem régem emelkedett ki a kisbirtokosok sorából, mindenáron tovább a-

karta növelni gazdaságát, el kívánt válni volt osztálysorsosaitól. Még a földje adta lehetőséggel sem élt, életmódban alig tért el a szegényparasztstól. Családját cselédeihez hasonlóan hajszolta.

A néhány hold földdel rendelkező szegényparaszt is megsze fölötte érezte magát a földtelen napszámosnak- hiszen a rétegződés legfőbb kritériuma a föld volt. Pár hold földje biztosította számára a legelemibb élelmet,- és ez nem volt kis dolog, hiszen a falu nagy része még ezt sem tudta mindig megszerezni. Ez a pár hold sem volt azonban biztos. A szegényparaszt-ság egy része még az örökváltság után járó kamatot sem tudta kifizetni, így rohamosan nőtt földjén a teher. Az 1929-es gazdasági válság meggyorsította az eladósodás folyamatát, amely többnyire árveréssel végződött. A járási főszolgabíró így jellemzi helyzetüket:

"...a gazdaközönség a nagy közterhek és a nagy termelési költségek mellett a lehető legrosszabb helyzetbe került, s a múlt évben megindult eladósodási folyamata maximumra fokozódott. A földek ára a mezőgazdaság teljes dekonjunkturája következtében a legalacsonyabbra csökkent, a kamatterhekkel a gazda megbirkózni nem tud, úgyhogy a kevésbé erős gazda talpa alól lassan kicsúszik a föld. Sajnos a hosszú időn keresztül nem ismert földárverések már a múlt évben elkezdődtek." 58

A földek alacsony ára az erős gazdáknak - a kulákoknak - kedvezett, akik összevásárolták az elárverezett földeket. A szegényparasztok mindent megpróbáltak, hogy megtartsák földjüket. 1932-ben küldöttséget szerveztek a minisztériumba,

hogyan az örökváltság csökkentését kérik.⁵⁹ A küldöttségben a szegényparasztok mellett a kulákok is képviseltették magukat, mivel nekik is volt kincstári földjük. Elérték, hogy a fizetendő összeget felére csökkentették és 50 évre tolták ki a fizetési határidőt. Még így sem tudták kifizetni 1945-ig sem. A 30-as években az árverések többnyire ebből adódtak.

A földnélküliek rétege szintén megoszlott. A faluban házzal rendelkező, napszámból élő ember többre tartotta magát a cselédnek szegődött, tanyán élő agrárproletárnál. Ez nem véletlen. A cselédelet az önállóság teljes feladását jelentette, az alárendeltség teljes elismerését. Aki egyszer kikerült a tanyára, nem igen tudott a faluban újra megtelepedni. A cselédek legnagyobb vágya pedig egy ház a faluban. A cseléd teljesen volt kötve, nem hagyhatta el engedély nélkül a gazdaságot, megszakadt kapcsolata a tanyán kívül élő emberekkel - emberileg, politikailag teljesen elszigetelődött, teljesen ki volt szolgáltatva a gazdának. Béré nagyjából megegyezett a környéken kialakult bérrel: 12 q buza, 2 q árpa, 1 kat.hold kukorica-föld, 40 kg.szalonna, 20 kg.só, baromfitartás /libát, pulykát nem tarthatott/.⁶⁰ Ehhez járult még időnként változva valamennyi pénz. A cseléd gyakran jobban élt anyagilag, mint a falusi napszámos, hiszen a komenció biztosította elemi létszükségleteit és szerződése évére megszabadult a munkánélküliségből. Mégse szívesen mentek cselédnek a súlyos kööttségek miatt.

A földnélkülieknek csak egy része tudott a faluban cselédként, napszámosként elhelyezkedni. Számottevő ipari üzem nem volt a faluban, sőt a környéken sem, kivéve a mezőhegyesi cukorgyárat. Fennállott még a lehetősége annak, hogy nyári munkára a

Mezőhegyesi Ménesbirtokra menjenek, hiszen ide évenként 3-4000 nyári munkást szerződtettek. A gazdaság azonban nem szívesen fogadta föl a környék szegényparasztjait, mert nem tudta elfogadtatni velük a gazdaság vakfegyelmét. Lopást, engedetlenséget, pontatlan munkakezdést hozta föl, amikor a megye vezetői szemrehányást tettek emiatt. Hosszantartó harc folyt a gazdaság és a megye között emiatt - lényegében a gazdaság győzött. Még 1939-ben is felveti az alispán, hogy kötelezze a minisztérium a gazdaságot, a megyei munkások foglalkoztatására. Erre természetesen nem került sor. A gazdaság nem véletlenül tiltakozott alkalmazásuk ellen. A környék falvainak munkásai anyagilag, politikailag sokkal igényesebbek voltak, mint az északi megyék sommásai. Ezt a gyakorlati tapasztalatból szűrte le a gazdaság. 1937-ben pl. a mezőkovácsházi szerződöttek beperelték, mert kukacos szalonnát méretett ki - egyben kérték bérük felemelését is. Az eredmény az lett, hogy kihágási eljárást indítottak a munkát megtagadó szerződésszegők ellen.⁶¹

A harmincas évek közepétől igen elterjedt a megyében, így Mezőkovácsházán is, a németországi munka. A kinn dolgozó munkások többnyire meg voltak elégedve a keresettel, hiszen itthon még munkát sem kaptak.⁶² Az itthonlévők is kedvet kaptak a németországi munkára. A község vezetősége fölfigyelt erre a veszélyre és rendszeresen ellenőrizte a Németországból jött leveleket. A község egyik legnagyobb földesura - Purgly János - kérvényekkel ostromolta a főispánt, hogy tegyen intézkedést a kivándorlás ellen, mert ez veszélyezteti a község birtokosainak munkásellátását.⁶³ Természetesen itt nem a szó szerint vett munkáshiányról, hanem a munkanélküliek számának csökkenésével a munkások nagyobb igényei következtében beálló munkakínálat

csökkenésről volt szó. A politikai veszélyre is felhívta a figyelmet: "...a Németországba kiküldött munkások levelei demokratizálták az itthoni munkásságot és csodálatosképpen a cselédséget is.⁶⁴ Ez természetesen csak egy birtokos számára lehetett csodálatos - egyébként teljesen érthető, ha a cselédség szociális helyzetét összevetjük a kint dolgozók helyzetével. A második világháború kitörése megoldotta ezt a problémát, nem kellett rendeletileg megtiltani a kiutazást, bár részben korlátozták az útlevelek kiadását.

Politikai élet az ellenforradalmi időkben

A fent vázolt gazdasági, szociális helyzet természetesen elégedetlenséget váltott ki a dolgozókból, fogékonyá váltak a rendszer elleni agitációra. Tisztában volt ezzel a hivatalnoki kar is. Különösen a harmincas évektől kezdődően, a gazdasági válság hatására, kezdtek komolyan aggódni. 1933-ban a megye főispánja kifejti, hogy mivel a Tiszántúlon kíván a kommunista párt erős agitációt kifejteni - fokozottabban ébernek kell lenni. Bár forradalmi hangulat még nincs a megyében, de a nagy és egyre fokozódó inség, a rossz termés, a társadalmi segélyakciók elégtelen volta, a munkanélküliség lehetővé teszi a sikeres agitációt. Aggodalmát fejezi ki az SZDP, a Gaál Gaszton párt előretörése miatt. Különösen nyugtalanítja, hogy a középbirtokosság nagy része ellenzéki, így nem tud megfelelő erőre építeni az ellenagitációnál.⁶⁵

Az aggodalom nem volt hiábavaló. Már a gazdasági válságot megelőzően - nem szervezett párttagként - kommunistákkal,

baloldali szociáldemokratákkal kapcsolatban állva, néhány öntudatos szegényparaszt végzett agitációs munkát /Dzsamba György, Tóth Pál, Bajusz Pál, Teichner Sándor/. Ezekkel a szegényparasztokkal a felszabadulás utáni újjáépítés időszakában még találkoztunk. Munkájuk röpiratok terjesztésében, választások alkalmával a kormánypárt elleni agitációból állt. Természetesen nem terjedhetett ki szélesebb tömegekre nemcsak a kommunista, de a szociáldemokrata agitáció sem. A falu rétegződése, agrárproletárjainak szétszórtsága is akadályozta ezt. A község lakóinak nagyobb része megrekedt politikailag a Függetlenségi 48-as párt színvonalán, ami még jelentett bizonyos ellenzékiiséget.

A SZDP helyi szervezete a 30-as évek legelején épült ki a községben. Az előkészítő munkát figyelemmel kísérték a község vezetői. A párt tagjai többnyire iparosok voltak. Vezetői: Bajusz Pál, Katona János, Agócs Pál, Földházi János, Teichner Sándor. Fellepett az inségmunka növelése érdekében, 1932. áprilisában memorandumot nyújtott át a község vezetőinek. Ezt az akciót a megyei pártvezetőség szervezte országos akció keretében.⁶⁶ 1936-ban sztrájkot indított a kisiparosok alkalmazottainak béremelése érdekében. Az akciók nem jártak sikerrel. A memorandumot nem vették komolyan, a sztrájkot nem sikerült jól megszervezni, sztrájktörők akadtak. Nem volt jól kiépített kapcsolat az iparos tagok és a szegényparasztok széles rétegei között sem - így nem tudták akciójukat a tömegek nyomásával sikerre vinni. Az iparosok általában elzárkóztak az ipartestületben, amelynek elnöke többnyire a falu leggazdagabb iparosaiból került ki - általában föddel is rendelkezett, így a kuláksághoz is erős szálak fűzték. A párt befolyásának szerény

voltát mutatja, hogy a hatezres lakosú községbe mindössze 8-10 Népszava járt.

A Kommunista Pártnak nem épült ki helyi szervezete, néhány régi munkásmozgalmi ember tartott fönn kapcsolatot kommunista pártokkal. Megnyugodva állapítja meg a járás főszolgabírója a párt hiányát, de aggódik a jövő miatt:

" Kommunista aknamunka volt és van a járás területén. Szervezett kommunista hálózat és ennek kapcsán széles rétegekre kiterjedő kommunista mozgalomnak azonban látható nyomai nincsenek. Teljes a csend, a tömegek azonban telve vannak kétségesekkel. Bizonyos, hogy a kommunista munkára kedvezőbb külső körülményeket keresve sem lehetne találni. Mindazonáltal az én meggyőződésem szerint a tömegek ma a tudatos kommunista szervezkedéstől és mozgalomtól még távol állanak, ami természetesen nem jelenti azt, hogy adott esetben egy elindított kommunista hullám a tömegekben itt gátot lelhessen." 67

Megállapításai helyesek. A felszabadulás után valóban termékeny talajra hullottak a Kommunista Párt magvai.

A község birtokos elemei felismerték a szervezkedésben rejlő erőt, ezért és az elégedetlenség törvényes mederbe terelése céljából 1932-ben létrehozták helyben is a Kisgazda Pártot, melynek vezetősége induláskor a falu "elitjéből" került ki. Elnöke a falu leggyülöltebb birtokosa - Purgly János - jegyzője és több választmányi tagja kulák. A felsőbb szervek még ezt sem nézték jó szemmel, pedig a Kisgazda Párt eddigi politikája megnyugtathatta volna őket. A főszolgabíró bizalmasan közli a

községi jegyzővel a párttal kapcsolatban követendő irányelveket:

"... a párt által bejelentett párthelyiségben egyidőben csupán a párt vezetősége tartózkodhatik. A párttagok kizárólag hivatalos ügyeik elintézése céljából léphetnek be a párt helyiségébe, dolguk végeztével azonban távozni kötelesek. A párt-helyiségben tehát egyesületi, klubszerű élet nem folytatható. A párttagok a pártvezetőséggel semmiféle egyesületi életet /pl. újságolvasás, kártyázás, stb./ nem fejthetnek ki. Ennek ellenkezője ugyanis a gyülekezési jog tekintetében fennálló korlátozásoknak állandó kijátszását eredményezné." 68

Ilyen volt a gyülekezési szabadság a Horthy rendszerben ! A fenti megkötések lényegében a pártélet teljes lehetetlenségét jelentették. A baloldali elemek kihasználta a párt adta lehetőséget, beléptek és igyekeztek balra tolni. Ez korlátozott mértékben sikerült is, a vezetőség kicserélődött. A belépés azt is szolgálta, hogy a falu ismert baloldali emberei egyidőre eltereljék magukról a hatóság figyelmét. 69 A párttal nem érte el célját a birtokos réteg, nem tudott egy lojális tömegpártot kialakítani. A belépő szegényparaszti, agrárproletárok nem tették magukévá az ő céljaikat. Ez a felszabaduláskor világosan megmutatkozott.

A felszabadulás - az új élet megindulása

A vezetők által is többször emlegetett elkeseredés a tömegekben még inkább nőtt a világháború kitörésével. A háború okozta nehézségek fokozták a nyugtalanságot, elkeseredést. A

falu rétegei között az ellentétek egyre inkább éleződtek. Ebben a feszült helyzetben köszöntött be a felszabadulás, 1944 október 6-án. A község közigazgatása ekkorra már szét-esett, a hivatalnokok és a nagyobb birtokosok nagy része elmenekült. A vezetést a megalakuló Kommunista Párt vette kezébe.⁷⁰ A párt létrehozói a háborúból, illetve a háború alatti internálásból hazatért agrárproletárok voltak. A délterületi párttitkár ösztönzésére 1944 október 24-én került sor a megalakításra. A párt a politikai munka mellett ideiglenesen ellátta a közigazgatási funkciót is. Természetesen a Vörös Hadsereg itt állomásozó egységének segítségével. Megalakuláskor nem sok tagja volt, csak a politikailag legöntudatosabb emberek mertek belépni. A falu nagy többsége félt még az urak visszatérésétől. A tagság - mint ez országosan jellemző - a földosztás megindulásával nőtt majd meg. A K P helyzete igen kedvezően alakult. Azzal, hogy a legnehezebb időben egyedül merete vállalni a vezetést, az új élet kialakításában a kezdeményezést, megnyerte a tömegek bizalmát, így eredményesen vehette föl a harcot a később megalakuló pártok jobboldali elemeivel. Ezzel magyarázható, hogy a falut érintő minden jelentős kérdésben döntő szóval birt. Kedvezően befolyásolta a párt helyzetét az is, hogy a párt titkára lett az első időben a megalakuló községi Földigénylő Bizottság elnöke is, így a földosztás indulásakor maradék nélkül érvényesíteni tudta politikáját. Ugyancsak a KP titkára lett később a járási politikai osztály vezetője, megnehezítve ezzel a reakciós elemek tevékenységét. Ez a helyzet - amellett, hogy bizonyos vonatkozásban kedvezően hatott - egyben negativum is. Mutatja azt - és ez

nem mezőkovácsházi specialitás -, hogy a faluban nem volt elég aktivan politizáló ember, aki merte volna vállalni e nehéz időben a felelősséget. Ez is szükségessé tette a fenti megoldást. Hatott még az emberekre az ellenforradalmi időkben beléjük nevelt passzivitás, féltek kiállni akkor, amikor még bizonytalan volt a harc kimenetele. Emiatt van az, hogy a különböző népi szervezetekben, pártokban ugyanaz a 10-15 ember tevékenykedik a vezetőségben. Ez a felelősségtől való húzódozás, inkább a háttérből való szemlélődés nem tartott sokáig, 1945 elején már eltűnőben volt. Falun ez is a földosztáshoz fűződik és méginkább fokozódik a föld megvédéséért a reakció elleni harcban.

A KP még 1944 őszén felvetette a földkérdést. Bevetetlenül álltak a földek, meg kellett művelni. A szegényparasztság egy része mint bérlő művelte a birtokosok földjét, így ősszel, amikor a tulajdonosok elmenekültek, természetesen adódott, hogy továbbra is művelje. Mint bérlő már nem volt erre hajlandó és abban, hogy tulajdonosa lesz, még nem volt biztos. Ezért a KP úgy határozott, hogy vessen be mindenki annyit, amennyit tud, majd később eldöntik, mi lesz a tulajdonjoggal. Így emlékszik vissza az őszi "földosztásra" egy volt KFB tag:

" A vetés ideje hamarosan elérkezett s akkor elmentünk a kommunista pártba, megbeszéltük a tennivalókat. Elsősorban vetőmagról gondoskodtunk. Ezt az orosz parancsnok engedélyével az újig való fejadaggal együtt az uradalmak magtárából mértük ki. Aztán kihirdettük, hogy mindenki ott fogjon magá-

nak egy darab földet, ahol eddig aratott, illetve cseléd volt. Az emberek 8-10-en összefogtak és közös erővel, kapával, ásóval kezdtek el dolgozni. Legtöbb helyen lókapa elé tehenet fogtak, utána pedig kézi gereblyével takarták be a búzavetést. Azokat a búzaföldeket, ahol szép volt a kelés, meghagytuk és elértük azt, hogy decemberre annyi búzavetése volt a falunak, mint az előző évben.⁷¹

A későbbiek során, különösen a földjüket visszakövetelő birtokosokkal szemben, sokszor hivatkoznak erre a kiosztásra, jó érzékkel azt bizonyítva, hogy mivel az elmenekült gazda helyett ők vetették be a földet, őket illeti. Nem ismerték el jogosnak az elmenekültek azon kifogását, hogy a rendeletmegszabta határidő előtt visszatértek az országba, vagy el sem hagyták azt. Pestről nem lehet földet művelni! mondták. Jöttek volna haza bevetni, ha meg akarták tartani! Az őszi kiosztás rendszertelen, ötletszerű volt, később gyakran került kiigazításra. Mégis igen hasznos volt, mert lendületbe hozta a háború alatt kimerült, elkeseredett embereket, célt adott a küzdelemnek és kész tények elé állította a visszaszivárgó birtokosokat. Népgazdasági szempontból is igen helyes volt, elősegítette az élelmiszerben szűkölködő ország ellátását.

Mezőkovácsháza szegényparasztjai nem álltak egyedül az őszi kiosztásban. A megye több községében történt ilyen ki-mérés. Természetesen nem felsőbb szervek utasítására történt, hiszen a közigazgatás ekkor még meglehetősen zilált állapotban volt. A földreform végrehajtása során a megyei szervek gyakran ütköztek bele az önállósági igénybe.

Időközben a Vörös Hadsereg előrehaladásával a felszabadult területek egészen létrejöttek a Nemzeti Bizottságok. Csanád megyében január, február folyamán alakultak meg - Mezőkovácsházán február 10-én. Tagjai: Tóth Pál, Dzsamba György, Szedlacsek János, Józsa János, Szöllősi Kelemen, Keresztes Imre, Gyertyák Pál, Bajusz Pál.⁷² Ekkorra, illetve rövidesen ezután létrejöttek a KP mellett a koalíciós pártok, a Nemzeti Bizottságban egyenlő alapon képviseltették magukat. A KP. ezután sem vesztette el vezetőszerepét, a NB-ban többnyire érvényesíteni tudta akarátát. Komoly munkát végzett a NB az igazoltatások terén. Lelkiismeretesen mérlegelt minden kérelmet, hosszas vitában döntötte el a kérelem jogosságát. Ez a lelkiismeretes munka megakadályozta, hogy a reakciós elemek visszatérjenek és aknamunkát folytassanak a földosztás ellen. Figyelemmel kísérte a nem igazolt személyek tevékenységét. Fellepett a járási bevonulási központ ellen, mert általa nem igazolt egyéneket foglalkoztatott. Követelte, hogy ezeket váltsák le. Felhívta a figyelmet arra a nagy felelősségre, amely az új népi hadsereg felállításában a bevonulási központra hárul.⁷³ Elérte, hogy felülvizsgálták a foglalkoztatottakat, a nem igazoltakat leváltották.

Élt a kritika jogával a pártok felé is. 1945. február elején létrejött a Polgári Demokrata Párt /PDP/ - a koalíciós pártok közül utoljára. A NB nem fogadta el a delegált képviselőit, mert 1945 előtt nyilasok voltak.⁷⁴ A visszautasítást a KP kezdeményezte, amihez csatlakoztak a Nemzeti Paraszt-

párt és a Kisgazdapárt képviselői is. Először 1945 február 10-én kérte a PDP küldöttei elfogadását, de még április 1-én is elutasították.⁷⁵ Sőt a KP semmisnek nyilvánította, nem vette tudomásul a párt megalakulását sem. Február 23-án a PDP kérelemmel fordult a megyei NB-hoz, egyeduralomra való törekvéssel vádolta a KP-t. Panaszolta, hogy először azért nem ismerték el pártjukat, mert nyilas került a vezetésbe. Ezeket már leváltották, még sem ismerik el a pártot. Előzőleg tagadták a szóbanforgó vezetők nyilas voltát - most elismerik. Nem volt véletlen, hogy kívülről kellett figyelmeztetni őket a nyilasokra, holott ők is éppen úgy tudhatták, ki volt nyilas és ki nem. A KP csak a megyei NB többszöri erőteljes felszólítására állt el véleményétől ebben a kérdésben - a PDP vezetőségének újjáválasztása után. Ezzel nem ért véget a harc. A KP továbbra is megpróbálta a NB-on keresztül akadályozni a pártot - mindig csak hosszas huzavona után kapott helyet a különböző szervezetekben.⁷⁶

A Polgári Demokrata Pártnak ekkor és később sem volt komoly tömegbázisa. Tagjai kereskedők, jobbmódú iparosok, elnöke egy bőrkereskedő, majd egy gabonakereskedő volt. Miért harcolt hát ilyen erősen ellene a KP? A népi szervezetekben eddig 2:2 arányban volt képviselve a jobb és baloldal. A Kisgazdapárt és a SZDP jobboldali elemeivel kellett megküzdenie a KP-nak és a Parasztpártnak. Egy ötödik párt fellépése, amely láthatóan jobboldalinak indult, a baloldal rovására billentette volna föl az egyensúlyt. Az eset mindenesetre a KP éberségét mutatja.

1945 március 1-én újjáalakult a községi képviselőtestület - koalíciós alapon.⁷⁷ A NB nem tudott belenyugodni a munkamegosztásba, hogy a továbbiakban lemondjon a közigazgatási teendőkről és csak a politikai teendőket végezze, jogot érzett a képviselőtestület feletti ellenőrzésre, gyámkodásra. Ösztönösen félt a régi formában újjászervezett közigazgatási apparátus bürokratizmusától. A községi képviselőtestület gyakran panaszkodik hatálytúllépése miatt, Tudjuk, ez általános jelenség volt országszerte.

Láttuk, milyen mélységes felelősségérzés hatotta át a NB-t munkájában. Ennek köszönhető, hogy a reakció egyidőre visszahúzódott, s így zavartalanul megindulhatott a földosztás.

Küzdelem a földreformrendeletért - a földosztás megindulása.

Január végén Csanád és Békés megye parasztsága küldöttséget menesztett az Ideiglenes Nemzeti Kormányhoz a földrendelet kibocsátásának sürgetésére. Ezt megelőzően aláírássokat gyűjtöttek járasonként. A mezőkovácsházi járást Tóth Pál, a község kommunista pártjának titkára képviselte. Ez az akció része volt annak a mozgalomnak, amelyet a tiszántúli parasztság indított a földreform sürgetéséért. Február 2-án ért a küldöttség Debrecenbe, ahol ígéretet kaptak a rendelet mielőbbi kibocsátására.

A debreceni küldöttség hazaérkezésével kezdődött a falu számára a földosztás második, immár t ö r v é n y e s szakasza. Így emlékszik vissza az indulásra a KFB egy^{ik} volt

tagja:

"/Tóth Pál/hazaérkezése után közölte velünk, hogy a nagybirtokot örökre felosztják és így mindenkinek lesz saját földje. Erre az időközben megalakult szakszervezet ki-doboltatta, hogy akinek örök föld kell, irasson. Két hétig vára-koztunk, de ezalatt csak 387 ember jelentkezett. Időköz-ben megérkezett az utasítás, hogyan kell megalakítani a Köz-ségi Földigénylő Bizottságot. A nép egy piaci napon 30 ta-got választott, ez a 30 ember pedig 5 vezetőt.⁷⁸

Ez a piaci nap a visszaemlékezők szerint március 3-án, vagy 4-én volt, tehát két héttel megelőzte a földreformren-deletet. A bizottság végezte, illetve folytatta az igénylők összeírását. Mint fentebb láttuk, a jelentkezés nem volt gyors. Rendelet még nem volt a földosztásra, nem voltak biztosak a sikerben, féltek az esetleg visszajövő birtokosok bosszújá-tól. A rendelet megjelenése után már bátrabban jelentkeztek. A jelentkezők száma rövidesen meghaladta a kilencszázat. A KFB a földrendelet megjelenése után pár nappal, 1945 március 20-án alakult meg hivatalosan, illetve vált hivatalos szervvé.⁷⁹

Az ötös bizottság tagjai: Gonda Lajos elnök, Boldis István, Tóth János, Fábíán György, Földházi János. Ekkor kezdődött el a föld szabályos, tervszerű kimérése.

Mezőkovácsházán - mint fentebb láttuk - a földnélkü-li napszámostól a nagybirtokig minden birtokkategória megta-lálható volt. Minden csoport várt valamit a földosztástól. Másként képzelte el a kulák, másként a kisbirtokos és agrár-

proletár. Érdekeik nem fedték egymást, sőt ellentétesek voltak. Ezeket az érdekeket figyelembe kellett venni, hogy a község különböző rétegei ne kerüljenek szembe egymással.

Igy a juttatási tervezet elkészítése igen nagy gondot okozott. Mint tudjuk, igen nagy volt a földhiány, a föld jelentős része a kulákok kezén volt, akiktől a rendelet értelmében nem lehetett elvenni a földet. E nélkül viszont nem igen tudták kielégíteni az igénylőket. Már ekkor, az osztás legkezdetén be-
leütköztek a föld elégtelenségébe, ettől kezdve fokozatosan haladtak a rendelet-túllépés felé. Egyelőre azonban a bizottság még gondolkodott, hogyan segítsen a helyzeten, de a tömegek hatá-
sára egyre inkább balra tolódott. Többször egymás után elké-
szítették a felhasználási tervezetet, de valami ok miatt mindig újrakezdték. A környék falvaiban már mindenütt mérték a földet, itt nem jutottak még oda. A szovjet parancsnokság is felfigyelt erre, végül ő mozdította el a bizottságot a holtpontról. Az ö-
tös bizottság tagjai ma már nevetve emlékeznek erre az esetre, akkor igen kellemetlenül érezték magukat. A parancsnokság nem
tudva miért késik az osztás - egy éjjel elfogta az ötös bizott-
ságot. Hosszas magyarázkodás után kiderült, hogy a szovjet ka-
tonák szabótálással vádolják a bizottságot. Amikor az igazi o-
kot előadták - hozzátéve, hogy az is nagy probléma, hogy kinek
hol adjanak - a parancsnok így szólt: "Rugjátok szét minél e-
lőbb a nagybirtokot, mielőtt még a tulajdonos kijönne a pincé-
ből ! Ráértetek azután azon gondolkodni, hogy kinek hol adjatok.
Ha nincs lánc, felszerelés, lépjétek ki !" ⁸⁰ Távozóban még
megigérték, hogy ha másnap estig nem készítik el a tervezetet,
pincébe zárják az egész bizottságot. A megrémült bizottság még

akkor éjjel megoldotta az eddig megoldhatatlannak látszó feladatot - elkészítette a juttatási tervezetet.

Másnap megkezdődhetett a mérés. Reggel a leggyülöltebb birtokos család - a Purgly-ak földjén állt meg a bizottság. "Eddig meg is volt minden, de hozzá kellett volna látni a szétméréshez. Nem is a mérés nehézségében volt a hiba, hanem az évszázados elfogultságban, ami még dédapáinkról maradt vissza. Ott álltam a dülő végén meghatva és nem szégyenlem férfi létemre kimondani, hogy a meghatottságtól könnycseppek peregtek az arcomon. Istenem, hát lehetséges ez, hogy a parasztság évszázados álma ilyen könnyen valóra válik!? Hamar erőt vettem magamon, látva, hogy a sok ember mind engem vár némán és szótlanul. Talán nekik is ilyen gondolataik támadhattak, hiszen mind a méltóságos úr kutyái voltunk. Azután a dülő közepére állva dirigáltam a dülő két végén járó társamat, hogy kinek hány ölet mérjenek a család nagysága szerint. Mire a nap utolsó sugarait vetette a földre, 110 boldogan mosolygó embert látott, akinek mind a négy mesgyekarója le volt ütve és akik azon gondolkodtak, hogy mit hova vessenek.

És így ment ez minden nap, csak legalább annyi földünk lett volna, amit egy hét alatt ki lehet mérni! A kimérések után jöttünk rá, hogy sok az eszkimó, de kevés a fóka,"- emlékszik vissza az első mérésre Boldis István.

A kiosztás után hamarosan megkezdődött a szegényparasztok évekig tartó harca az elkobzások kiterjesztéséért. Ahogy nőtt az igénylők száma, úgy szállították le a megahagyandó birtokok határát. A falu lakossága, különösen a falu két legnagyobb birtokos családja - a Nágel és Purgly család - ellen lépett föl

nagy gyűléssel. 1945. április 7-én a bizottság elkobzásra javasolta Nágel Henrik földjét. Indok: 1944-ben csekély bérért, karhatalommal kényszerítette a dolgozókat munkára. Feljelentette azokat a birtokosokat, akik nála magasabb bért fizettek. Németbarát. Mit mond Nágel egykori cselédje ?

" 22 évig dolgoztam Nágel gazdaságában, otthagytam a legdrágábat, az egészségemet...mert Nágel nem volt más, mint egy közönséges munkásnyúzó." ⁸¹

1945. április 15-én 15 aláírással ellátott jegyzőkönyvben kéri Purgly János birtokának elkobzását. Ok: Mindenkit, aki nem engedelmeskedett neki, lekommunistázott, internálással fenyegetett. Tagja volt az Ébredő Magyarok Egyesületének. ⁸² Amikor a megyei Földbirtokrendező Tanács úgy határozott, hogy 100 holdat mentesít a 486 holdból, újabb kérvényt nyújtottak be, hivatkozva a kiosztható föld elégtelenségére.

P.E. 51 holdas ingatlanát azzal az indokkal javasolják elkobzásra, hogy elmenekült és földjét olyan kisparasztoknak adta bérbe, akiknek már úgyis sok földjük volt. P.E. fellebbez, a KFB azzal érvel, hogy nem maga művelte a földjét, már az apja sem dolgozott rajta - így nem illeti meg a föld. Az igénylők komolyan vették a parasztbirtoknak azt a kritériumát, hogy a tulajdonos s a j á t k e z é v e l művelje a földet. Ilyen megfontolás alapján javasolja a KFB a megyei Földbirtokrendező Tanácsnak Telbisz Alajos kérelmének elutasítását. ⁸³ Telbisz hivatkozva a birtokán lévő mintagazdaság nemzetgazdasági fontosságára - 200 hold mentesítését kéri. Telbisz csak szellemileg műveli a földet, ez nem jelenti azt,

hogy parasztbirtokos, -mondja a KFB és felosztja a földet.

A KFB így indokolja a birtokosok elleni fellépését: 1945-ben a földet a rendelet értelmében osztotta ki, mivel a rendelet kimondja, hogy aki nem műveli meg a földjét, attól el kell kobozni. A birtokosok nagy része 1944 őszén elhagyta földjét, elmenekült. 1945-ben visszakapták volna a földet, de nem mertek visszajönni, Pestről akarták irányítani földjük művelését. Az elkobzás tehát jogos. A 20-100 holdas birtokok ellen pedig azon egyszerű oknál fogva léptek fel, hogy ha az igénylők átlagos juttatása 3 hold, miért járna egyeseknek több? A cselédnél többet nem dolgozott senki a földön, miért illetve mást több föld? Politikailag talán helytelen a kérdés ilyen felvetése, megnehezítette az 1945-ben szükséges szövetségi politikár, de az emberek életének, küzdelmes munkájának egyenes következménye ez a gondolkodásmód.

A KFB tagjai igen egyszerűen fogták föl ezt a kérdést. "A mezőhegyesi ménesbirtoktól sem kaptuk meg a várt 2 ezer holdat. Erre nem volt mit tenni, kiosztottuk a 100 holdon aluli úri birtokokat is" - mondják.⁸⁴ Ez az eljárás ellenkezett a rendelet szellemével. Hogyan tette túl magát ezen a KFB? "Próbálták visszavenni az elkobzott úri birtokok egy részét. Akkor mondani kellett, hogy az illető birtokos népellenes, fasiszta magatartást tanusított."⁸⁵ Így fordulhatott elő, hogy az elkobzási, megváltási javaslatok megtételénél nem mindig néztek utána a vádaknak, vagy csak a számukra kedvező tényeket vették tudomásul. Előfordult, hogy a vizsgálat során kiderült a vádak elégtelensége. Ezek az esetek természetesen

a KFB tekintélyét, megbízhatóságát csökkentették és alkalmas támadási felületet biztosítottak az ellenség számára.

Az ilyen eljárás politikai következményeire kevésbé gondoltak. A politikai osztály vezetője keserűen emlékszik vissza a KFB "értetlenségére" ezekben a kérdésekben. Feltétlenül el kell ítélnünk a közép- és kisparasztnak elleni fellépésüket, a föld minden áron való megszerzésére való törekvést. A közép- és kisbirtokosok elleni fellépés nem forradalmi cselekedet. A falu igénylőinek forradalmisága a valóban népnőző Purglyk és Nágelek elleni fellépésben van, itt valóban az igazi viharsarki hagyomány szellemében cselekedtek.

Hogy milyen nyomást gyakorolt a falu népe a KFB-n keresztül a földtulajdonosokra, azt a szinte rendszeressé váló "felajánlási" rendszer mutatja. Első nyoma ennek a KFB 1946. aug.16-i felszólítása a megyei Földhivatalhoz. Arra kéri a hivatalt, hogy szólítsa föl V.L.-nét, S.E.-t, 50 hold föld önkéntes átadására. Ezt a rendszert úgy egészítették ki, hogy kötelezték az illető birtokost a felajánlott földterületen fölül bizonyos földmennyiség rendes áron való átadására. S.E.1946 szeptember 2-án közli az Országos Földbirtokrendező Tanáccsal, hogy a KFB megengedte /!/ neki, hogy a mentesített 100 hold földjéből 50 holdat megtartsa, azzal a feltétellel, hogy 30 holdat kártérítés nélkül, 20 holdat kártérítés ellenében átad az igénylőknek. Ez sajátos módja volt a földreform népi továbbfejlesztésének.

A túlkapásokért természetesen nem a KFB-t kell okolnunk. A bizottság csak kifejezője és végrehajtója volt az

igénylők akaratának. Ismerve parasztságunk 1945.előtti életét és a földreform során felmerült nehézségeket, megértjük ezeket a túlkapásokat, ha politikailag néha el is ítéljük őket. A szegényparasztság magatartásának igazolására hadd idézzem Mao Ce-tung szavait a kínai parasztság ugyanilyen irányú túlkapásairól: " A kiegyenesítéshez ellenkező irányú begörbités szükséges; amit nem görbitünk be ellenkező irányba, azt nem tudjuk kiegyenesíteni." ⁸⁶

A kovácsházi KFB nem állt egyedül a rendelet-túllépésben. A megyei Földhivatal gyakran panaszkodik általában a KFB-k egészére, Hevenyészve, pontatlanul készítik el az elkobzási javaslatokat, nem várják be a felsőbb szervek döntését, rögtön mérni is kezdik a földet. ⁸⁷ A felsőbb szervek mérséklő hatását egyszerűen úgy kerülték meg, hogy engedély nélküli ténykedésükről nem tettek jelentést. ⁸⁸ Több helyen előfordult, hogy a bizottságok kettős birtokosok esetén egymásra háritották a kielégítés kötelességét. Mindkét bizottság kiosztotta a föld egészét arra hivatkozva, hogy szüksége van a földre. Ezeket és egyéb problémákat volt hivatva kiküszöbölni a járásonként megszervezett háromtagú repülőbizottság. Ez hangolta össze a KFB-k munkáját, tartotta köztük a kapcsolatot. /A mezőkovácsházi járásban Tóth Pál, Kerekes Imre és Kovács István volt a repülőbizottság tagja./

A mezőkovácsházi KFB-nek sikerült megszereznie a falu minden igénybevehető területét, sőt ennél többet is. A megyei Földhivatal 1947. május 20-i jelentésében közli az Országos Földbirtokrendező Tanáccsal, hogy a kovácsházi KFB 27 birtokot vett igénybe megyei engedély nélkül. Ebből kiosztott 7 birto-

kot utólagos jóváhagyással, elutasító határozat ellenére pedig nyolcat. Ezek a kiosztások többnyire 1945-ben voltak. A régi birtokosnak való viászajuttatás komoly nyugtalanságot okozott volna, ezért csereingatlan juttatásával kellett megoldani.

Még így sem lehetett kielégíteni a jogos igénylőket. 1945. július 18-ig a 947 igényjogosult közül még csak 459 kapott földet, azok is a rendelet-megszabta határ alatt, általában 3 holdat. Az igénylők kielégítésére és a juttatottak földjének kiegészítésére még kétezer holdat kért a bizottság, amit első sorban elkobzás, megváltás útján kívánt megszerezni.⁸⁹

Földet vissza nem adunk !

A régi birtokosok egyelőre visszahúzódtak. A megyei Földhivatal az Országos Földbirtokrendező Tanácshoz küldött jelentésében kifejti, hogy a kovácsházi KFB túllépte ugyan a törvényes kereteket, de az elkobzott föld tulajdonosai megnyugodtak a KFB határozatában és nem fellebbeztek. Ez a "megnyugvás" azonban csak az 1945-ös évre szólt, amikor a birtokosok egy része még vissza sem tért, vagy ha igen, jobbnak látta egyelőre hallgatni és alkalmasabb időt kívárni a kérvényezésre.

Nem volt remény az eredményes fellépésre ebben az időben, a demokratikus erők erősen fölényben voltak. Ezt mutatják az 1945-ös őszi választások is. A községben baloldali szempontból jóval kedvezőbb volt az eredmény, mint az országos - bár a Kisgazdapárt itt is a legerősebb párt volt. Az eredmények

a következők:⁹⁰ / Az összehasonlítás kedvéért az országos eredmény is szerepel/

	MKP	FKP	SzDP	NPP
Mezőkovácsháza	33 %	39 %	14 %	11 %
Országos átlag	17 %	57 %	17,4 %	7 %

A fenti táblázat jól mutatja a község jellegéből fakadó eltéréseket az országos átlagtól. Mezőgazdasági település lévén az SZDP nem volt erős. Mivel a NPP nem épült ki a felszabadulás előtt, nem voltak hagyományai, így a szegény-paraszttság a legharcosabb párt - az MKP mellé állt. A FKP tömörítette magában a falu reakciós elemeit, de a középparaszttság egy részét is. A 39 %-os szavazat tehát nem tisztán a reakció nyeresége. A két legerősebb párt az MKP és a FKP. Ha az MKP és a NPP szavazatát együtt vesszük - hiszen erre az NPP politikája jogot ad - a KP erősebb, mint az FKP, hiszen a SZDP teljes tömegére nem számolhatott. A Polgári Demokrata Párt pedig nem jelentett komoly erőt - mindössze 3 %-ot kapott.

A reakció országos méretekben való előretörése következtében megindult a támadás a demokratikus vívmányok ellen, így a földosztás ellen is. A község fent ismertetett választási eredménye természetesen nem akadályozhatta meg itt sem a "Földet vissza" mozgalom jelentkezését - bár csökkentette az eredményeit. 1946 elejétől kezdve egyre több kérvény

érkezett a megyei Földbirtokrendező Tanácshoz a kovácsházi földbirtokosoktól, visszakérve a "jogtalanul" elkobzott birtokokat. Erre az általános "földet vissza" mozgalomra felelt az UFOSZ ujrafelvételi kérelme az elkobzások ügyében.

A földjüket visszakövetelő birtokosok kérvényei egészen más jellegűek, mint a KFB elkobzási javaslatai. Rendeletre, paragrafusra, népgazdasági érdekekre hivatkoznak. Figyelmeztetik a KFB-t a rendelet-túllépés következményeire. Nágel Henrik a Dunántúlon kapott 100 hold csereingatlant - most követeli, hogy a megműveléséhez szükséges felszerelést is adják át, vagy kapjon érte kártérítést - mivel a "pusztitási lázban" széthordták azt még a rendelet megjelenése előtt. Egy volt alkalmazottja bosszújának tulajdonítja földje elkobzását. Egyszeriben minden birtokos földműves akart lenni. "Ősrégi földművelő családból származom" - írja kérvényében Purgly János, összekeverve a földművelőt a földbirtokossal. Ennek alapján hivatkozik a 600/1945-ös rendelet 14.§-ra, amely szerint 200 hold föld mentesíthető a földműves családból származó, földműveléssel élethivatásszerűen foglalkozó birtokos számára.⁹¹ Tagadja, hogy rosszul bánt volna cselédeivel, hiszen 1939 óta nem is élt a községben. Hogyan művelte akkor a földet? A KFB természetesen elutasítja a kérelmet. A bizottság 25 embert hallgatott ki Purgly magatartásával kapcsolatban. Mindössze kettő mondott jót róla, illetve "nem hallotta", hogy durván bánt volna munkásaival. Érdekes, hogy az egyik kulák. Purgly belátta, hogy nem ér el eredményt "földművelőnek" kiáltva ki magát, ezért 1948. januárjában 100 hold csereingatlant,

márciusban pedig csupán a birtokán lévő házat kéri.

Amikor már nem tudnak saját érdemeikkel operálni a volt birtokosok, a paragrafusok csürés-csavarásához nyúlnak. Igyekeznek bebizonyítani, hogy szabálytalanul járt el a KFB, megszegte a rendeleteket és ők csak a rendelet-adta jogaikkal kívánnak élni. Nem volt nehéz "szabályellenes" intézkedést találni a kovácsházi KFB munkájában.

Komoly harcot vívtak az újgazdák Simonyi János birtokos ellen, aki segítségre talált a Megyei Földhivatalnál. A mezőkovácsházi járás MKP titkára a megye nyilvánossága elé viszi az ügyet - cikket ír a Makói Népujságba. A cikk jól mutatja, hogyan jön meg a korábban megrémült birtokosok bátorsága, hogyan veszik hasznát a különböző szervezetekben megbújó reakció^{sok} befolyásának:

" Az 1945-ös földreform során a gazdátlanul maradt birtokokat a törvény értelmében felosztotta a községi Földigénylő Bizottság és így a többek között kiosztásra került vitéz Simonyi János volt úribirtokos földbirtoka is.

Simonyi a fönt jelzett időpontban nyugaton keresett boldogulást a többi hasonszórú úri-betyárral együtt. A háború befejezésével hazatért Simonyi úr és félénken meghúzódva keredzkedett be a tanyára és azt kérte, hogy legalább egy sarokban meghúzódhasson, amit a jóhiszemű parasztok meg is engedtek neki, majd később kiljebb merészkedett, s kezdett mindinkább követelőzni. Először bútorait szedette össze, utána a

kastélyban meghúzódott cselédekét zavarta ki, akik kénytelenek voltak a háború által megrongált épületekben meghúzódni és egy telet keresztül szenvedni olyan épületben, melynek ajtaja, ablaka és tetőzete meg volt rongálva. A dolgozók mindinkább elkeseredve figyelték Simonyi úr munkáját és ökölszorított kezekkel, hangtalanul türték garázdálkodásait, bízva a demokrácia erejében, úgy gondolván, hogy majd eljön még az ő idejük is.

Simonyi úr összeköttetést keresett régi barátai felé, hiszen már most megjött az étvágya az evéshez és nem volt neki elég a kastély meg a bútorok, hanem most már a földre is megéhezett. A megyei Földhivatalnál meg is találta a barátot dr. Ördögh előadóbiró személyében, /aki azóta már a szegedi ügyészségen ül/. Ördögh úr Simonyinak 1946.X.30-i dátummal meghatalmazást adott arra, hogy a földet birtokba veheti, annak ellenére, hogy az 1946.évi IX.t.c. és az 1947.évi V.t.c.határozottan kimondja, hogy az 1946.január 1.előtt kiosztott földet visszaadni nem lehet. Simonyi úrnak pedig 1945.áprilisában ki lett osztva a földje és így az övé sem jár vissza. Amikor 1946.őszén az újbirtokosokat nem tudta kimozdítani a földekről, újabb összeköttetés után futkosott és amikor látta, hogy nem talál újabb barátokra, akkor 1947.májusában új cselhez folyamodott és tudatlan pénzes parasztnak eladta a földet, akikkel elhitette, hogy az az övé. Pedig ezek a parasztnak is nagyon jól tudják, hogy ez a föld jelenleg az Országos Földhivatali Tanács előtt van döntés végett. És megtörténhet az, hogy a fent említett szerv nem Simonyi úrnak, hanem az új tulajdonosoknak

adja a földet és akkor ezek vásárló emberek elveszítik a pénzüket.

De ennek ellenére, hozzon bármilyen döntést az Országos Tanács, nekünk újbirtokosoknak megvan a határozott álláspontunk ebben a kérdésben, mégpedig az, hogy földet vissza nem adunk ! És ha kell, megvédjük azt a földet, amit a demokrácia adott, még az életünk árán is, bárkivel szemben. Még akkor is, ha ez egyes uraknak nem is tetszik Mezőkovácsházán." 92

A megyei Földhivatal 1947 augusztusában visszautasítja a kérvényt, mivel Simonyi élethivatása nem a földművelés. Még ezután is sok kérvényt küld a különböző szervekhez, még megvesztegethetőséggel is vádolja a KFB-t - hiába.

A reakció földet vissza mozgalma Csanád megyében igen erős ellenállásra talált, hiszen Csanád az ország azon megyéinek egyike, ahol a földreform népi továbbfejlesztése leginkább előrehaladt. Nem volt olyan község, ahol a KFB ne lépte volna túl a rendelet-megszabta határokat. Így a megyei Földhivatal a régi birtokosok javára döntött. A Földhivatal, részben a benne meghúzódó reakciós elemek hatására 42 birtokos 1904 hold földjét mentesítette apránként az elkobzás alól a megyében. 93

Maga az alispán panaszkodott az országos és megyei szervekre: a KFB-k nem veszik figyelembe döntéseinket, mert azok reakciósak, nem ismerik eléggé a helyi körülményeket. 94

Ezek a döntések nagy eékeseredést váltottak ki az igénylőkből és amint a fent idézett ujságcikk mutatja, nem fogadták

el. A kovácsházi KFB.kereken kijelenti,hogy nem hajlandó közreműködni a földosztás ilyen korrigálásába: "Mi, a KFB, azoktól az emberektől,akiknek a földet kiosztottuk, vissza nem vesszük...mert mi "földosztó" és nem földvisszavevő bizottság vagyunk." ⁹⁵

Az igénylők nevében megfenyegetik a föld visszavevőit: " Mi a mezőkovácsházi újgazdák és földhözjuttatottak egy barázda földet vissza nem adunk senkinek,és aki a kiosztott földre rálép, vagy tőlünk elveszi, az meghal." ⁹⁶

A KFB, majd ennek megszűnte után az UFOSZ, tartotta is magát ehhez a kijelentéshez és sikerült elérnie,hogy még a rendelet értelmében visszajáró földet is megtarthatta, helyette csereingatlant adtak a tulajdonosnak.

A megye újgazdái törvényesíteni akarták a kialakult helyzetet,ezért javasolták,hogy szállítsák le a meghagyandó terület határát. Ezt javasolja pl. a magyarcsanádi KFB is. ⁹⁷ Az általános elégedetlenség végül rábirta a megyei Földbirtokrendező Tanácsot,hogy 1946.január 29-én felterjesztést küldjön ebben az ügyben az Országos Tanácshoz,amelyben a 600/1945 M.E.sz.rendelet módosítását követelte, Főbb követelések:

1. Kitűnő minőségű földnél ne 100,hanem 50 hold legyen a határ./Ez igen fontos,mivel Csanád megye területén többnyire igen jó minőségű földek vannak./
2. Határozza meg az OFT pontosabban a népellenes bűnösség fogalmát,hogy kevesebb kibúvó adódjon.
3. Ha a községben az igénylők 40 %-ánál kevesebb lenne kielégíthető,megváltható legyen az eddig mentesített 100 holdnyi birtok is.

4. 15 holdig megváltható legyen az a 100 holdon aluli birtok, amely az utolsó 5 év legalább két évében bérbe volt adva.
5. A paraszti birtoknál, ellenállók részére mentesített birtokoknál a föld évi jövedelmét vegyék tekintetbe, ne a mennyiséget.
6. Azokat a birtokokat, amelyek elkobzását a megyei Tanács, szabálytalanul ugyan, de elfogadta, ne adják vissza az eredeti tulajdonosának, mert az felbecsülhetetlen kárt és sérelmet okoz.⁹⁸

A megyei tanács, hogy az elégedetlenség kirobbanásának elejét vegye, a Makói Népujság 1946. február 1-i számában is közzétette ezt a felterjesztést, A reakció ezt látva, alulról próbálta megtámadni a földreformot. Egyik módszere az volt, hogy befurakodva a KFB-be, belülről akarta megvívni az "új földosztás"-ért való harcot. A kommunista párt azonban az ~~igény~~ igénylőkre támaszkodva sikeresen verte vissza ezt a támadást.⁹⁹ A másik módszer a KFB kívülről való támadása. Részhajlással, lelkiismeretlen ügyintézással vádolták tagjait, új bizottság választását javasolták, amely majd "méltányosan" fogja végezni a földosztást.

A reakciónak átmenetileg sikerült megnyernie a földhiány miatt ki nem elégített igénylőket is. A hadifogságból hazatérő igénylők juttatása igen nehezen ment a községben. Tartalékterület - még a kötelezően erre a célra előírt mennyiség - sem volt, hiszen az itthon lévőket sem tudták kielé-

gíteni. Így gyakran kénytelen volt a KFB visszautasítani ezeket az igénylőket, akik azzal vádolták, hogy nem törődik kellőképpen ügyeikkel. Ez az elégedetlenség vezetett 1946. július 28-án egy új bizottság választására. Pedig az első bizottság semmivel sem képviselte rosszabbul az igénylők érdekeit, mint bármelyik másik. A nehézségek miatt, mint legközelebbi szervezet, a bizottságot vádolták. A megye természetesen nem ismerte el az új bizottságot, hiszen ennek munkája - javítani akarván az előző hibáin - elkerülhetetlenül újabb átrendezésre, nyugtalanlásra vezetett volna. Az elégedetlenség mögött a Kisgazdapárt állt, mint irányító. A régi és az új KFB harcában a falu két legerősebb pártja - a Kommunista és Kisgazdapárt - mérte össze erejét. Végül a megyei szervek segítségével a KP került ki győztesen. A győzelmet az a körülmény is elősegítette, hogy az igénylőknek kb. fele a KP, 20 %-a a NPP tagja volt és a két párt együttesen vette föl a harcot a kisgazdák ellen. 100

A KFB tagok világosan látták, hogy kik húzódnak meg a félrevezetett igénylők mögött. Így beszélnek erről:

"Van még egy kis hiba a Nyugatról visszatért földesurakkal. Nem akarnak beletörődni abba, hogy földjüket elvették. Nem ártana elküldeni őket egy kis kényszer-munka-üdülésre, mivel a munka nemesít. Az ő agyuk most nagyon pihent és nem riadnak vissza egy kis rémhírtérjesztéstől." 101

A KP, látva a reakció aknamunkáját, sürgette a földosztás telekkönyvezéssel való lezárását. Csanád megye az elsők között tett eleget ennek a kívánságnak, éppen a fent vázolt

helyzet miatt. Mezőkovácsházán 1947 július 20-án történt meg az ünnepélyes telekkönyvkiosztás, amely pontot tett az évek óta tartó harc végére.¹⁰²

A földosztás eredménye

A földosztás befejezésével a község fejlődésének új szakaszába érkezett. Megvívta az évszázados pört, hiszen a szó szoros értelmében egyetlen nagy pör volt ez a földtelenek és földbirtokosok között. Pör, amelyben mindkét fél saját igazát bizonyítva, nem mindig válogatja meg az eszközöket és így kölcsönösen törvénytelenességgel vádolják egymást. Mindkét fél fáradhatatlanul bizonyítja a földhöz való jogát. Több esetben a felsőbb szervek a KFB akarata ellen döntenek a kis és középbirtokosok elleni fellépésben. Ennek ellenére mégis úgy érezzük, hogy az igénylőknek a maguk módján igazuk volt. A földreformtól egész életük kárpótlását várták s nem az ő hibájuk, hogy a 10-15 holdas középparasztot már földbirtokosnak nézték.

Hogyan változtak meg a falu földbirtokviszonyai a földreform következtében? Az összehasonlítás kedvéért állítsuk egymás mellé az 1945 előtti és utáni birtokmegosztást.¹⁰³

Birtokok kategória	1945 előtt				1945 után			
	Család		Földmennyiség		Család		Földmennyiség	
	szám- ban	összlak- %-ban	hold- ban	összter. %-ban	szám- ban	összlak- %-ban	hold- ban	Összter. %-ban
Áldnélküli	850	59	-	-	421	32,44	-	-
0-5	374	26	809	11,52	347	26,02	1134	16,13
5-25	154	10,71	1957	27,88	479	37,61	3443	49,03
25-50	32	2,23	1017	14,49	31	2,39	969	13,80
50-100	20	1,5	1420	20,23	19	1,46	1353	19,25
100-200	6	0,42	760	10,83	1	0,08	120	1,79
200-1000	2	0,14	1056	15,05	-	-	-	-

Az összehasonlítás mutatja, hogy jelentős változás történt. Eltűnt a nagybirtok, sőt a 100-200 hold közötti gazdaság is minimálisra csökkent, ezzel párhuzamosan megháromszorozódott az 5-25 kat. hold közötti birtokkategória - vagyis az ú.n. "életképes kisparaszti gazdaságok" száma. Ebben a kategóriában 7,2 hold az átlag, így nem éri el a középparaszti szintet.

A 0-5 hold közötti parcellák száma alig változott, nőtt viszont valamennyivel az egy birtokosra jutó föld mennyisége /2,4 holdról 3,3 holdra./ Ez érthető, is, hiszen nem volt annyi föld, hogy számottevő kiegészítő juttatásban részesíthessék ezt a kategóriát. A 3,3 hold természetesen nem képezhette egy család megélhetését. A családtagok elhelyezkedése továbbra is probléma maradt.

A kulákgazdaságok /25-100 hold között/ számban és területben nem változtak lényegesen, ami érthető, hiszen nem volt célja a földreformnak a kulákság fölszámolása.

Lényegesen csökkent a földnélküliek száma /850-ről 421-re/. A földnélküliekben benne vannak természetesen a nem földművelő foglalkozásuk is. A csökkenés azonban nem szüntette meg az elhelyezkedési problémát, csupán enyhítette. Ennek a rétegnek és az 5 hold alatti gazdák foglalkoztatása komoly problémát jelentett a községnek. Ez egyrészt a mezőgazdaság kollektivizálásával, másrészt az itt feleslegessé váló munkaerő ipari létesítményekben való foglalkoztatása révén oldható meg. Ez azonban már a földosztás keretén kívül eső probléma.

A földosztás tehát nem jelentette a falu problémáinak teljes megoldását, de megszabadította a fejlődést gátló nagybirtokoktól, úribirtoktól és szabaddá tette az utat a továbbfejlődés, a szocialista átszervezés felé.

J E G Y Z E T E K

1. Féja Géza: Viharsarok. Bp.1957.151
2. Féja: i.m. 276.
3. Az adatok nem egy meghatározott év, hanem egy időszak bérezését rögzítik. A pénz mennyisége nem szolgálhat összehasonlítási alapként, mivel értéke a válság ideje alatt ingadozott. Csak a teljesség kedvéért tüntettük fel.
4. Incze Miklós-Petőcz Pál: A dolgozó parasztság helyzete az ellenforradalmi rendszerben. Bp.1954.19.
5. Ecseri Lajos: A magyar földművesnép munkája. Szentes, 1930.350.
6. Ecseri: i.m. 35-36.1.
7. Illyés Gyula: Puszták népe. Bp.1955.134-135.1.
8. Féja: i.m. 345.ol.
9. Korábbi megbízható adatunk a mezőhegyesi bérezésre nincs. A gazdaság 1945 előtti levéltári anyaga többnyire tönkrement. Az 1929-35-ös évek béreihez viszonyítva valószínű némi emelkedés történt, tekintettel arra, hogy a gazdasági válság megszűnt.
Mezőhegyesi Állami Ménesbirtok iratai. Igazgatási iratok 16 cs. 5410/1938. szegedi Állami Levéltár - továbbiakban SZÁL.
10. Mezőhegyesi Nemzeti Bizottság iratai 1945-46 sz.n. SZ Á.L.
11. Mezőhegyesi Állami Ménesbirtok iratai. Igazgatási iratok 16 cs. sz.n. SZ Á L
12. Mezőhegyesi Állami Ménesbirtok iratai Vegyes iratok 4 cs. sz.n. Sz Á L

13. P.I.Arch. A III.14/53 /:B.M res.VII. 3887/1931:/
M.Kir.Államrendőrség Szegedi Kapitánysága Detektív Tes-
tületének jelentése 1931.febr.18. /:82/1931 res.sz.a./
14. Mezőhegyes történetén itt az állami gazdaság történetét
értjük, időben tehát az 1785-1945 közé eső időszakot.
15. Csanád-Arad-Torontál vármegye Közigazgatási Bizottságá-
nak jelentése az 1927.évről, Makó,1928. 80.
16. A román intervenciós csapatok bevonulva Mezőhegyesre,a
"tisztogatás" során 25 botütést mértek minden emberre,
aki valamiféle kommunista vád alá esett /Debreczeni Mi-
hály, Iványi György közlése./
17. Tóth Pál közlése nyomán. 1961.
18. Kovács,bognár bére 1938-ban: 184 P, 16 q búza, 6 q árpa,
56 kg.szalonna, 40 kg.só, napi 2 l.tej, 12 m³ dorongfa,
1600 □-öl tengeriföld, 200 □-öl kert, 100 □-öl burgonya-
föld.- Mezőhegyesi Magyar Királyi Ménesbirtok iratai Igaz-
gatási iratok 1 csomó 541o/1938 SZ Á L
19. Mezőhegyesi Nemzeti Bizottság iratai 9/1945. SZ Á L
20. Mezőhegyesi Nemzeti Bizottság iratai 1945 ápr.11 jkv.
21. Mezőhegyesi Nemzeti Bizottság iratai 1946.márc.13.jkv.
16/1947, 33/1947.
22. Mezőhegyesi Nemzeti Bizottság iratai 1945-46, 1945.jul.15
kérvény sz.n.; 1946.júl.4 jkv.
23. Az utóbbira többen hivatkoztak azok közül,akikkel az a-
nyaggyűjtés során beszéltünk /Sipos János, Hangyál Lajos/
24. Csanád megyei Nemzeti Bizottság iratai. 66/1945 SZ Á L
25. Csanád megyei Földhivatal iratai. 1/1945. SZ Á L.
26. Csanád megyei Földhivatal iratai. 8/1945 SZ Á L.

27. Csanád megyei Földhivatal iratai. 20/1945. SZ Á L.
28. Csanád megyei Földhivatal iratai. 5910/1946. SZ Á L.
29. Csanád megyei Földhivatal iratai. 167/1945. SZ Á L.
30. Csanád megyei Földhivatal iratai. 5910/1946. SZ Á L.
31. Csanád megyei Földhivatal iratai. 238/1945. SZ Á L.
32. Ez a juttatás nem végleges, később kisebb kiigazítás történt.
33. Mezőhegyesi KFB iratai 1945-46. 167/1945. SZ Á L.
34. Cs.S. mérnök jelentése a Csanád megyei Földhivatalhoz 1947.júli 11. Műszaki osztály iratai. SZ Á L.
35. Makói Népujság. 1946.február 1. Megjegyezzük, hogy a két hónapos határidőn a szabályos mérnöki kimérést értjük, ami általában jóval az első kimérés után következett.
36. Sipos János közlése. 1960.
37. Magyar Törvénytar 1946. A Földreform végrehajtása során igénybe vett és kiosztott ingatlanok telekkönyvezése és a vonatkozó jogszabályok gyűjteménye. Bp.1947. 211.1.
38. 1945.november 8-án a szovjet parancsnok telefonon megkérdezte a Kommunista Párt titkárától, hogy meg akarják-e ünnepelni a Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulóját. A párttitkár kitelefonált a kerületekbe, hogy zászlókkal vonuljanak be az emberek. Ezt félreértették, azt hitték, a földet kell megvédeni. Felvonultak, verekedés is történt. Ez az eset jól mutatja, mennyire nyugtalankodtak az igénylők a föld miatt.
39. Makói Népujság. 1945.nov.7. Választási eredmények.
40. Csanád megyei Földhivatal iratai. A mezőhegyesi KFB javaslata. 1945.május 10. SZ Á L.

41. Makói Népujság 1947.május 11. " Minden erővel támogatni kell a mezőhegyesi újjazdák házépítkezését, mert nyomorúságos vályogviskókban laknak a legelemibb egészségügyi követelmények hiányában."
42. Makói Népujság 1947.aug.7. Követendő példa Mezőhegyesen.
43. Debreceni Mihály közlése. 1961.
44. Iványi György közlése. 1961.
45. Sipos János visszaemlékezése.1960.
46. Ez a termelési bizottság nem azonos az országos méretekben korábban megalakított Termelési Bizottságokkal. A levéltári anyag mindössze két olyan esetet rögzít, ahol komolyabb fellépésre volt szükség.
47. Az ötös bizottság tagjai: Sipos János elnök, Hupuci Imre, Tóth István I., Tóth István II., Kovács János.- 1945 folyamán cserélődtek a tagok. Ez elsősorban abból adódott, hogy az új községi előljáróság egy része innen került ki. Új tagok kellettek a repülőbizottságba kinevezettek helyére is.
48. Ezek az igénylők a falusiak közül kerültek ki.
49. A földet bérlők a falusi igénylőkből kerültek ki,ők rendelkeztek valamennyi munkaeszközzel. Ez a jelenség természetesen nem volt általános.
50. Makói Népujság 1947.máj.28.
51. Makói Népujság 1947.szept.2.: Győzött az 1.lista !
Az MKP az ország legerősebb pártja.
52. Mezőkovácsházi főszolgabírói iratok 644/1946. SZ Á L.
53. Csanád-Arad-Torontál vármegye Közigazgatási Bizottságának jelentése az 1927-ik évről, Makó 1928. SZ Á L.

54. Csanád-Arad-Torontál vármegye Közigazgatási Bizottságának jelentése az 1927-ik évről 120-121. SZ Á L.
55. Csanád megyei főispáni iratok. Kigyűjtött munkásmozgalmi anyag 5918/1925. SZ Á L.
56. Csanád-Arad-Torontál vármegye Közigazgatási Bizottságának jelentése az 1927-ik évről. 120-121.
- 56/a. 1935-ben Purgly Jánosnak 520, Nágel Henriknek 570 holdja volt a községben. /Gazda cimtár 1937. 81./
57. Kulákok közé a 25-200 holdas birtokosokat számítottuk, mivel a 100-200 hold közötti birtokok átlagos nagysága sem haladja meg a 126 holdat /ld. 1.számú táblázat/
58. Csanád-Arad-Torontál vármegye Közigazgatási Bizottságának jelentése az 1929-ik évről. SZ Á L.
59. Az 1929-es gazdasági válság alatt megromlott pénz értékének helyreállítása céljából valorizálást hajtottak végre, ami természetesen érintette a magánszemélyek állam felé tartozását is. A község vezetősége elfogadta a 10:6 arányt, ami igen kedvezőtlen volt. Ennek megváltoztatására szervezték a küldöttséget, amelynek vezetőjéül Purgly Jánost kérték föl. Ekkor Purgly Emil volt a földmivelésügyi miniszter - ezért esett Purgly Jánosra a választás, aki képviselő szeretett volna lenni, így a népszerűség kedvéért elfogadta. Szereplése nem sikerült valami jól. Nem tudta előadni a kérelmet - beszédhibája lévén. Csak a végén szólalt meg, hogy: Arra felénk nagyon tolvajok a hépek. Ezen természetesen összeveszett a küldöttség tagjaival, otthagyták őket és hazautazott. /Tóth Pál visszaemlékezése./
60. Tóth Pál, Gonda Lajos visszaemlékezése. 1962.

64. U.o.
65. P.I.Arch. A VI. 18/2/BM.VIII.sz. 2806/1933/
66. Csanád megyei főispáni iratok. Kigyűjtött munkásmozgalmi anyag 20/1932. SZ Á L.
67. Csanád megyei főispáni iratok. Kigyűjtött munkásmozgalmi anyag 10/1933 SZ.Á L.
68. A Csanád megyei főispáni iratok. Kigyűjtött munkásmozgalmi anyag 3100/1932.SZ Á L.
69. Tóth Pál visszaemlékezése. 1962.
70. A Kommunista Párt megalakítói: Tóth Pál, Dzsamba György, Szedlacsek János, Bajusz Pál, Kovács János
71. Az ezeréves jussért. Bp.1955. Boldis János visszaemlékezése.
72. Mezőkovácsházi Nemzeti Bizottság iratai. 1945-46. 1/1945. SZ Á L.
73. Mezőkovácsházi Nemzeti Bizottság iratai 1945-46. 152.sz. /ikt.sz.nélkül/ SZ Á L.
74. Csanád megyei Nemzeti Bizottság iratai. 1945. 140 sz. ápr.5. jkv. /ikt.szám nélkül/ SZ Á L.
75. Csanád megyei Nemzeti Bizottság iratai 1945. 72 cs. 4.sz. SZ Á L.
76. Csanád megyei Nemzeti Bizottság iratai.1945. 220 sz.SzÁ L.
77. Csanád megyei Nemzeti Bizottság iratai 95 cs.sz.n. SZ Á L.
78. Az ezeréves jussért. 131 o.
79. A mezőkovácsházi KFB.iratai. 1946.aug.6-i jkv.sz.n. SZ Á L.
80. Tóth Pál visszaemlékezése, 1962.
81. Mezőkovácsházi KFB iratai. 1946.jun.15. jkv. SZ Á L.
82. Purgly fellebbezése során kihallgatott egyik volt cselédje elmondja,mivel támasztotta alá Purgly vélt jogát a munkások

semmibevevésében: "Én vagyok az isten sógora, mert Horthy az isten és én vagyok a sógora." Országos Földhivatal iratai Mezőkovácsháza 245-5000 tételszám 306 131/1947. Országos Levéltár.

83. Telbisz Alajos birtoka Tiszántúl egyik legkorszerűbben művelt területe volt, értékes kerti és vetőmagvakat exportált.
84. Az ezeréves jussért. 131 o.
85. Gonda Lajos KFB elnök visszaemlékezése.
86. Mao Ce-tung ÖM. Bp. 1952. 45.o.
87. Csanád megyei Földhivatal iratai 238/1945. SZ Á L.
88. Csanád megyei Földhivatal iratai 352/1945 SZ Á L.
89. Mezőkovácsházi KFB. iratai 1945. júli 18-i jkv. SZ Á L.
90. Makói Népujság I.évf. 231 sz. 1945. nov. 7. Választási
91. eredmények.
91. Országos Földhivatal iratai. Mezőkovácsháza 245-500 tételszám 38433/1946. Országos Levéltár
92. Makói Népujság III.évf. 120.sz. 1947. máj. 31.
93. Csanád megyei Földhivatal iratai. 11030/1946 SZ Á L.
94. Csanád megyei Földhivatal iratai 110/1946. SZ Á L.
95. Mezőkovácsházi KFB iratai 1946. aug. jkv. sz. n. SZ Á L.
96. Mezőkovácsházi KFB iratai elkobzási javaslat 1947 febr. 18. sz. n. SZ Á L.
97. Csanád megyei Földhivatal iratai 10112/1946. SZ Á L.
98. Csanád megyei Földhivatal iratai 5522/1946. SZ Á L.
99. Csanád megyei Földhivatal iratai 7682/1946, 8840/1946 SZ Á L.
100. Az ezeréves jussért. 132.o.

101. Az ezeréves jussért. 132 o.
102. Makói Népujság. 1947.július 20.
103. Mezőkovácsházi járási főszolgabírói iratok. 644/1945.
Ez a statisztika a földosztás 1945.ápr.21-i állapotát tükrözi. Később természetesen történtek változások, de ezek inkább személyekre, mint a földmegosztás arányaira vonatkoznak. Egy 1948-ban készült s lényegében már véglegesnek számítható kimutatás szerint Mezőkovácsházán 1708 kat.holdat vettek igénybe a község határában s 339 igénylőnek 1669 k.holdat osztottak ki, 39 kat.hold ház-helyek részére maradt. Ehhez hozzá kell még vennünk, hogy 158 kovácsházi lakos 692 kat.holdat kapott a mezőhegyesi birtokból. Csanád megye Földhivatala 24.755/1947. 47.tétel. SZ Á L.